

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI**

**İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI GAZİLERİNİN YAŞADIĞI
PSİKO-SOSYAL SORUNLAR**

Nicat ALLAHVERDİYEV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ

TEMMUZ - 2025

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI GAZİLERİNİN YAŞADIĞI
PSİKO-SOSYAL SORUNLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nicat ALLAHVERDİYEV

**Enstitü Anabilim Dalı : Sosyal Hizmet
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

**“Bu tez 08/07/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ	Başarılı
Doç. Dr. Talip YİĞİT	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi İhsan KUTLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Nicat ALLAHVERDİYEV

08/07/2025

ÖN SÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana olan emekleri ve vermiş olduğu desteği ömrümün sonuna kadar unutmayacağım ve tecrübeleri ile yoluma ışık tutan Azerbaycan sevdalısı çok değerli danışmanım Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ'a

Bu tezin oluşmasında daima bana manevi destek olan arkadaşlarım Elvin ABDULLAYEV, Zeynep Şevval ŞEN ve Fuad İBRAHİMOVA'ya,

Sonda ise benim yetişmemde, eğitim hayatımda maddi, manevi bana destek olan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi bildiririm.

Nicat ALLAHVERDİYEV

08/07/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Gazi ve Gazilik Kavramı	5
1.2. Dünya Kültürlerinde Gazilik Kavramı	6
1.3. İkinci Karabağ Savaşı.....	8
1.4. Gazilerin Karşılaştığı Sorunlar	9
1.5. Gazilerin Sivil Hayattaki Uyum Sorunları	10
1.6. Fiziksel Engelli Gazilerin Yaşadığı Sorunlar	11
1.6.1. Ekonomik Sorunlar	12
1.6.2. Ulaşım	14
1.6.3. Barınma	14
1.6.4. Sosyal ve Psikolojik Sorunlar	14
1.6.4.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu.....	15
1.6.4.2. Toplumdan Uzaklaşma: Sosyal İzolasyon	16
1.6.4.3. İntihar	17
1.6.4.4. Depresyon	18
1.6.5. Erişebilirlik Sorunu	19
1.7. Gazilik ve Sosyal Politika	20
1.8. Amputasyon ve Protez.....	22
1.9. Sosyal Hizmet Bağlamında Gazilik.....	23
1.9.1. Kuram ve Yöntemler.....	25
1.9.2. Sistem Kuramında Gazilik	26
1.9.3. Güçlendirme Yaklaşımında Gazilik	27
1.9.4. Çözüm Odaklı Yaklaşım	28
2. BÖLÜM: METODOLOJİ	30

2.1. Yöntem ve Teknik	30
2.2. Araştırma Soruları	30
2.3. Çalışma Grubu.....	31
2.4. Veri Toplama Aracı ve Süreç	31
2.5. Verilerin Analizi	32
3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	34
3.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular.....	34
3.2. Engellilik Öyküsü ve Genel Değerlendirme.....	35
3.2.1. Engellilik Durumunun Nasıl ve Ne Zaman Başlamasıyla İlgili Bulgular	35
3.2.2. Gazilik durumunun Bireyin Hayatına Etkisiyle İlgili Bulgular	36
3.2.3. Fiziksel Engelliliğin Gazilerde Oluşturduğu Duyguların İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	37
3.2.4. Gazilerin Boş Zamanlarını Değerlendirmesine İlişkin Bulgular.....	39
3.3. Gazilerin Yaşadığı Sosyal Sorunlarına İlişkin Bulgular.....	40
3.3.1. Gazilerin Engellilik Durumlarıyla İlgili Yaşadığı Sosyal Sorunlar.....	40
3.3.2. Sosyal Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular.....	41
3.3.3. Gazilerin Yaşadığı Sosyal Sorunların Çözümü İçin Önerilere İlişkin Bulgular.....	42
3.4. Gazilerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlar	43
3.4.1. Fiziksel Engel Nedeniyle Bireylerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlara İlişkin Bulgular.....	43
3.4.2. Gazilerin Psikolojik Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş EtmeBecerilerine İlişkin Bulgular.....	44
3.4.3. Psikolojik Açıdan Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular	45
3.5. Gazilerin Yaşadığı Ekonomik Sorunlar.....	46
3.5.1. Gazilerin Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulgular	47
3.5.2. Gazilerin Ekonomik Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş EtmeBecerilerine İlişkin Bulgular.....	48
3.5.3. Gazilerin Ekonomik Açıdan Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular.....	49
3.6. Gazilerin Yaşadığı Erişebilirlik- Hizmetlere Ulaşım Sorunları	50

3.6.1. Gazilerin Fiziksel Engel Nedeniyle Bireylerin Yaşadığı Erişebilirlik- Hizmetlere Ulaşım Sorunlarına İlişkin Bulgular.....	50
3.6.2. Gazilerin Çevresel Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular.....	51
3.6.3. Çevresel Açıdan Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular	52
3.7. Gazilerin Engellilik Nedeniyle Yaşanılan Diğer Sorunlar	53
3.7.1. Fiziksel Engel Nedeniyle Gazilerin Yaşadığı Diğer Sorunlara İlişkin Bulgular.....	53
3.7.2. Gazilerin Diğer Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular.....	54
3.7.3. Diğer Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular.....	55
4. BÖLÜM: TARTIŞMA	56
4.1. Sosyal Sorunlara Dayalı Bulguların Değerlendirilmesi	56
4.2. Psikolojik Sorunlara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	56
4.3. Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulguların İncelenmesi	57
4.4. Erişebilirlik-Hizmet Alanında Sorunlara İlişkin Bulguların İncelenmesi	58
4.5. Diğer Sorunlara İlişkin Bulguların İncelenmesi.....	58
SONUÇ	59
KAYNAKÇA.....	63
EK	69
ÖZ GEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

ÇOY	: Çözüm Odaklı Yaklaşım
ILO	: Dünya Çalışma Örgüt'ü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
WVF	: World Veterans Fedaration kısaca

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Demografik Özelliklerine Dair Bilgiler	35
--	----

ÖZET	
Başlık: İkinci Karabağ Savaşı Gazilerinin Yaşadığı Psiko-Sosyal Sorunlar	
Yazar: Nicat ALLAHVERDİYEV	
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ	
Kabul Tarihi: 08/07/2025	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 68 (ana kısım) + 2 (ek)
Sosyal hizmetin birçok çalışma alanı bulunmaktadır. Gazi ve şehit aileleriyle sosyal hizmet de bu alanlardan birisidir. Bilindiği gibi Azerbaycan, topraklarını Ermenilerden kurtarmak için 2. Karabağ Savaşını başlatmıştır bunun neticesinde yaklaşık 30 yıldır işgal altında olan topraklarını geri almıştır. Elbette hiçbir savaş kayıpsız olmamaktadır 44 gün süren savaşta Azerbaycan 10.000'den fazla gazi ve 3.000'den fazla şehit vermiştir. Düşman savaşı başka alanlara taşıyarak sivilleri hedef almıştır. Böylece Azerbaycan'ın askerlerinin yanı sıra sivillerden de gazi ve şehit olanlar olmuştur. Hemen her ay Karabağ bölgesinden gazi ve şehit haberleri gelmektedir. Tüm bunlar ve dünyada yaşanan süreçler göz önüne alındığında, gazilerle sosyal hizmet günümüzde sosyal hizmetin en önemli alanlarından biri olarak gündeme gelmektedir. Gazilere devlet tarafından maddi yardımda bulunulsa da psikolojik ve sosyal sorunlarının hala devam ettiği bildirilmektedir. Savaşın bitiminden bir yıl sonra 100'den fazla gazi intihar etmiş ya da intihar teşebbüsünde bulunmuştur. Nitel araştırma metodolojisi takip edilerek dizayn edilecek bu araştırmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak 20 savaş gazisine ulaşılması planlanmıştır. Gerçekleştirilecek araştırmada gazilerin psiko-sosyal sorunları yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak saptanmaya çalışılmıştır. Araştırma verileri içerik analizi yöntemiyle bulgular halinde sunulacaktır. Tezin içeriğinde öncelikle gazilere yardım sağlayan devlet ve sivil toplum kuruluşlarının yardımlarının yeterliliği incelenmeye çalışılacaktır. Gazilerin sosyal yaşamını etkileyen faktörlerden biri de engelli olmalarıdır. Bu engelliliğin meydana getirdiği dezavantajlı durumların ortadan kaldırılması için devlet tarafından ne gibi adımlar atıldığı ve atılan bu adımların gaziler tarafından nasıl değerlendirildiği belirlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra bu sorunların ortadan kaldırılması ve gazilerin psiko-sosyal sorunlarının çözümüne yönelik atılacak adımlar belirlenecek ve bu konuda sosyal hizmet bakış açısıyla bir takım öneriler ortaya konulmaya çalışılacaktır.	
Anahtar Kelimeler: Gazilik, Engellilik, Psiko-Sosyal Sorunlar	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Psychosocial Problems Experienced by Veterans of the Second Karabakh War	
Author of Thesis: Nicat ALLAHVERDİYEV	
Supervisor: Prof. Dr. Mehmet Zafer DANIŞ	
Accepted Date: 08/07/2025	Number of Pages: vii (pre text) + 68 (main body) + 2 (add)
There are many fields of social work. Social work with families of veterans and martyrs is one of these fields. As it is known, Azerbaijan started the 2nd Karabakh War to free its lands from the Armenians, as a result of which it regained its lands that had been under occupation for about 30 years. Of course, no war is without losses, Azerbaijan lost more than 10,000 veterans and more than 3,000 martyrs in the 44-day war. The enemy moved the war to other areas and targeted civilians. Thus, in addition to the soldiers of Azerbaijan, there were also veterans and martyrs among civilians. News of veterans and martyrs comes from the Karabakh region almost every month. Considering all this and the processes experienced in the world, social work with veterans is on the agenda as one of the most important fields of social work today. Although the state provides financial assistance to the veterans, it is reported that their psychological and social problems still persist. A year after the end of the war, more than 100 veterans committed suicide or attempted suicide. It is planned to reach 20 war veterans using the snowball sampling method in this research, which will be designed by following the qualitative research methodology. Psycho-social problems of veterans will be determined in the research using semi-structured interview forms. The research data will be presented in the form of findings using the method of content analysis. In the content of the thesis, first of all, it will be tried to examine the adequacy of the assistance of state and civil society organizations that provide assistance to veterans. One of the factors affecting the social life of veterans is their disability. It will be tried to determine what steps are taken by the state to eliminate the disadvantageous situations caused by this disability and how these steps are evaluated by the veterans. Later, the steps to be taken for the elimination of these problems and the solution of the psycho-social problems of the veterans will be determined, and some suggestions will be made from the point of view of social work.	
Keywords: Veterans, Disability, Psycho-social Problems	

GİRİŞ

Araştırmanın bu başlığında araştırmanın Problemlerine, amacına, önemine, sınırlıklarına ve sayıltılarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Problemi

Hiçbir savaş, kayıpsız sona ermemektedir. Savaşlar, yalnızca fiziksel yıkım ve can kaybı ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bireylerin yaşamlarında kalıcı psikolojik ve fiziksel izler bırakmaktadır. Savaşın yıkıcı etkilerine maruz kalan bireyler, ilerleyen dönemlerde çeşitli sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde, Azerbaycan'ın coğrafi olarak verimli topraklara ve stratejik potansiyele sahip olması, ülkeyi tarih boyunca farklı devletlerin askeri saldırılarına açık hâle getirmiştir. Bu durum, Azerbaycan'ın binlerce vatandaşının şehit olmasına ve çok sayıda gazinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Azerbaycan tarihindeki en ağır çatışmalardan biri, 1. Karabağ Savaşı'dır. Bu savaş sonucunda ülke topraklarının yaklaşık %20'si işgal edilmiş, bir milyondan fazla Azerbaycan vatandaşı zorla yerinden edilmiş ve on binlerce kişi şehit ya da gazi olmuştur. 2020 yılında gerçekleşen ve 44 gün süren 2. Karabağ Savaşı'nın ardından Azerbaycan, işgal altındaki topraklarını geri almıştır. Bu Vatan Savaşı süresince Azerbaycan 3.000'den fazla şehit vermiş, 10.000'den fazla vatandaş ise gazi olmuştur (BBC News, 2021).

Savaşın zaferle sonuçlanması kadar, savaş sonrasında vatan için mücadele eden gazilerin yaşadığı sorunların çözülmesi de son derece önemlidir. Savaşın ilk yılı itibarıyla gazilerin önemli bir sorunla karşılaşmadığı izlenimi oluşmuş olsa da, ilerleyen yıllarda bu sorunlar daha belirgin hâle gelmiştir. Bu sorunların büyük bir kısmının psikolojik ve sosyal nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. Gazilerin karşılaştığı bu sorunların çözümüne yönelik pek çok destek mekanizması oluşturulmuş olmakla birlikte, Sosyal Hizmetler Bakanlığı önünde gerçekleştirilen protestolar ve savaş sonrası 100'e yakın gazinin intihar etmesi, söz konusu sorunların tam anlamıyla çözülemediğini ve hala çözüm beklediğini göstermektedir (Apa Analytics ,2021).

Gazilerin sosyal ve psikolojik sorunlarının çözümü, sosyal hizmet alanının en önemli konularının başında gelmektedir. Azerbaycan'ın gazilerin sorunlarının çözümü ve normal

hayata adaptasyonları konusunda yeterli tecrübeye sahip olmasına rağmen halen bazı sorunlar görülmektedir. Savaşın bitiminden sonra 100'den fazla gazinin intihar etmesini dikkate alındığında, gazilerin sosyal-psikolojik sorunlarının tam olarak çözülmediği sonucunu çıkarmak mümkündür. Bunun temel nedeni ise savaş sırasında ve sonrasında yaşadıkları travmalardır. Gazilerin sosyal yaşamını etkileyen faktörlerden biri de engelli olmalarıdır. Gazilere maddi ve manevi desteğin yetersiz olması, aile ve yakın çevrenin ilgisizliği, engellilikleri nedeniyle iş bulamamaları, toplumun bazı kesimlerinden dışlanmaları mevcut sosyal ve psikolojik sorunlarının derinleşmesine yol açan faktörlerdir (Azərbaycanda müharibə veteranı intiharları və sosial işin təşkil edilməsinin əhəmiyyəti, 2024).

20. yüzyılda dünyada savaşların sayısında yaşanan artış, doğal olarak engelli bireylerin sayısının da önemli ölçüde yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, sosyal hizmet disiplininde engelli bireylere yönelik yeni hizmet modellerinin geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu modeller arasında en dikkat çekenlerden biri, bireyin engelliliğini çevresel ve toplumsal etkenlerle ilişkilendiren sosyal model olmuştur. Söz konusu model her ne kadar Azərbaycan'da uygulanmaya başlanmış olsa da, savaşın sona ermesinin üzerinden beş yıl geçmiş olmasına rağmen gazilerin yaşadığı sorunların tümüyle çözülebildiğini söylemek mümkün değildir.

Günümüz dünyasında, gazilerin geçmişten günümüze süregelen sorunlarının, uzun yıllar geçmesine rağmen hâlâ varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu araştırmanın hedef grubunu, yaş sınırlaması olmaksızın gaziler oluşturmaktadır ve bu çalışmada, söz konusu grubun yaşadığı sosyal ve psikolojik sorunların incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın odak noktası, gazilerin yaşadığı psiko-sosyal sorunların incelenmesidir. Zaman içinde, gazilerin sorunlarının çözülmesi ve savaş öncesi yaşamlarına yeniden uyum sağlayabilmeleri amacıyla, sosyal hizmet alanında devlet tarafından hem uluslararası modellerden yararlanılmış hem de yeni yaklaşımlar geliştirilerek uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu müdahalelere rağmen, gazilerin sosyal ve psikolojik sorunlarının önemli ölçüde devam ettiği görülmektedir.

Zaman içerisinde gazilerin sorunlarının çözülmesi ve savaş öncesi hayatlarına dönmelerinin sağlanması amacıyla sosyal hizmetler alanında devlet tarafından hem yabancı modeller hem de yeni modeller kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yeni sosyal

modellerin uygulanmasına rağmen gazilerin hem sosyal hem de psikolojik sorunlarının hâlâ devam ettiğini görmek mümkündür.

Araştırma Konusu

Gazilerin yaşadıkları sorunları incelediğimizde çoğunlukla psiko-sosyal sorunlarla karşılaşmaktayız. Gazilerin yaşadığı psiko-sosyal sorunlarının başında sosyo-ekonomik durum, arkadaş ve aile çevresinde yaşanan sorunlar, çalışma hayatında yaşanan sorunlar vb. gelmektedir. Gaziler hemen hemen her gün bu sorunlarla yaşamaktadır ve bunlar da hayatlarını normal şekilde sürdürmelerine engel olan faktörler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel problemi, İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin yaşadıkları psiko-sosyal sorunların temel nedenlerini araştırmak ve çözüm yolları bulmaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı İkinci Karabağ savaşı gazilerinin yaşadıkları psiko-sosyal sorunları tespit etmek ve gazilerin bu sorunlarla baş etmelerine yönelik çözümler bulmaktır. Bu araştırmanın amacına ulaşmak için 3 ana başlık belirlenmiştir. Öncelikle gazilerin sıklıkla karşılaştığı sorunları tespit etmek, ardından bu sorunları çözmenin yollarını bulmak ve son olarak da katılımcıların sorunların çözümüne yönelik ne tür çözüm önerileri olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Ülkemizde gazilerin psiko-sosyal sorunlarına yönelik gerçekleştirilen tez ve makaleler incelendiğinde, bu alandaki akademik çalışmaların sayıca sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. İkinci Karabağ Savaşı sonrasında, gazilerin psiko-sosyal sorunlarının çözümüne yönelik çeşitli adımlar atılmış olsa da mevcut sistemde bazı yapısal eksikliklerin bulunduğu görülmektedir. Bu durum, sosyal hizmet alanında yürütülen kamu politikalarında da kendini göstermektedir. Azerbaycan'ın yakın geçmişte savaştan çıkmış olması ve hâlihazırda her ay şehit ve gazilerin varlığı göz önünde bulundurulduğunda, bu konunun bilimsel araştırmalarla ele alınmasının ve çözüm odaklı politikalar geliştirilmesinin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Sosyal hizmet, kişilerin dili, inancı, cinsiyeti, ırkı ve statüsü ne olursa olsun eşit şartlarla çevrilmiş bir toplumda yaşamasını hedeflemiş bir bilimdir. Aynı zamanda

sosyal hizmet uzmanları da farklı dezavantajlı gruplarla çalışır ve onların yaşadıkları sosyal sorunlarla mücadele eder.

İnsanların ilk zamanlardan beri var olan engel gazilik kavramı pek çok bilim ve disiplinin çalışma konuları arasında yer almaktadır. Bu bilim alanları uluslararası çerçevede yıllardır araştırma yürütmektedirler.

Ülkemizde gazilerin psiko-sosyal sorunları yönünde tez ve makalelere baktığımızda araştırmaların sınırlı sayıda olduğunu görmekteyiz (Aydın,2022). Bu durum da beraberinde devlet politikalarına yansımaktadır. Politikalar üretilmiş olsa da kanunların uygulanmasında sınırlılıklar oluşabilmektedir. Diğer taraftan hassas gruplar içerisinde enbüyüğünü gazi bireyler oluşturduğunu varsayarsak bu konu ile ilgili araştırmaların yapılmasının ne kadar önem kazandığını görmekteyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve katılımcılar kartopu örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Çalışma grubunu İkinci Karabağ Savaşı'nda gazi olmuş bireyler oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, yapılan görüşmeler sesli olarak kaydedilmiş ve içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Azerbaycan'ın başkenti Bakü ilinde bulunan yaş aralıksız 20 İkinci Karabağ Savaşı gazi bireylerle sınırlanmaktadır. Ayrıca araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler kaydedilerek analiz edilmiştir.

Araştırmanın Sayıtları

Görüşme yapılan gazi bireylerin yarı yapılandırılmış soru formundaki sorulara verdikleri cevapların gerçeği yansıttığı varsayılmaktadır.

Nitel araştırma yöntemi seçildiği için görüşme yapılan kişi sayısı yeterli görülmektedir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Gazi ve Gazilik Kavramı

“Gazi” kavramı, İslamiyet’in yayılmasından sonra sözlüklere girmiş ve literatürde yer edinmiştir. İslami kaynaklarda bu terim, Allah yolunda savaşan ve bu uğurda yaralanan bireyleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Arapça kökenli olan “gazi” kelimesi, bazı kaynaklarda ise savaşa katılarak sağ salim geri dönen savaşçılara verilen bir unvan olarak geçmektedir. Bu bağlamda, tarihsel ve dini metinlerde gazi kavramı hem fiziksel mücadeleyi hem de dini bir değeri temsil etmektedir (Karabulut, 2017).

Türk dilindeki "gazi" kelimesinin tarihine bakıldığında, düşman kuvvetlerinin saldırısına uğradığında onlara karşı savaşan gönüllü Türk gruplarına "gazi" denilmektedir. “Gazi” kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde (TDK 2017) “Müslümanlıkta düşmanla savaşan ve özel kahramanlık göstererek yaralanan komutan ve askerler; savaştan galip ve sağ olarak dönen kimse; gibi anlamları ifade ettiğini görmek mümkündür. Türk edebiyatında muharip malül gazi, muharip gazi, malül gazi, vazife malülü gibi gazi kelimesiyle ilgili kelimelere rastlamak mümkündür (Hartuplu, 2023).

İngiliz literatüründe ise, "gazi" kelimesinin "war veteran", "veteran" gibi kavramlarla eş tutulduğu görülmektedir. Cambridge sözlüğünde “veteran” kavramı “Askeri alanda çok fazla tecrübesi olan, eski asker” gibi anlamlara gelmektedir. “Veteran” kavramı İngilizce Türkçe Sözlük’te ise “ Emektar, kıdemli, emektar, emekli asker” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda veteran kavramı gazi kavramı ile örtüşmüyor. İngiltere’de veteran kavramı daha çok deneyimli, kıdemli asker anlamında kullanıldığı görülmektedir. Azerbaycan dili sözlüğünde "gazi" kelimesi şu şekilde açıklanmaktadır (Hasançebi, 2018):

1. Bazı Müslüman ülkelerde savaşan, cihad eden ve din savaşlarını kazanan askeri komutanlara verilen isim.
2. Ortaçağ’da Müslümanların gayrimüslimlere karşı yaptığı kutsal savaşlara katılanlar. Vatan kavramı, her toplum açısından farklı düzeylerde anlam ve değer taşımaktadır. Bu bağlamda, Türk topluluklarının vatana atfettiği anlamın diğer toplumlardan ayrıştığı söylenebilir. Türk toplumunda vatan, yalnızca bir toprak parçası değil, aynı zamanda uğruna can verilecek kutsal bir değer olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, vatan uğruna mücadele eden şehitler ve gaziler de toplum nezdinde büyük bir öneme sahip

olmalıdır. Ancak toplumda, gazilik kavramına ilişkin bazı yanlış inanışlar mevcuttur. Bu yanlış algıların temelinde, bireylerin gazilere farklı anlamlar yüklemesi yatmaktadır. Örneğin, bazı bireyler gaziliği yalnızca savaşta fiziksel olarak yaralanmakla sınırlandırmakta; bir diğer yaygın yanlış ise gazilik unvanının yalnızca savaştan galip çıkan askerlere verilmesi gerektiği yönündedir (Hasançebi, 2018).

Azerbaycan'ın hâlen savaş riski altında olan bir ülke olduğu dikkate alındığında, neredeyse her ay yeni şehit ve gazilerin varlığı söz konusu olmaktadır. Bu durum, devletin gazi ve şehit ailelerine yönelik sosyal hizmet politikalarına daha fazla önem vermesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, gazilere hem maddi hem de manevi destek sağlanmasına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler ve uygulamalar devlet tarafından hayata geçirilmiştir.

322-ci kanun devletin gazilere ilişkin politikasını ve onların haklarının korunması ile ilgili sorumluluklarını görmektedir. Bu kanunda gazilerin yükümlülüklerini görmek olup, onlara bir takım ayrıcalıklar tanınmasına ilişkin bilgiler de yansıtılmaktadır. Bu kanunun 2. bölümünde, savaş sonucu bazı engellikleri olan gazilerin sosyal hayata kazandırılması, onlara bir takım maddi yardımların sağlanması ve psikolojik destek sağlanmasına ilişkin notlar yer almaktadır. İş Kanunu'nun 120. maddesine göre, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin özgürlüğü, egemenliği ve toprak bütünlüğü uğruna yaralanan gazilere diğer vatandaşlarla birlikte ve aynı şartlar altında çalışmak imkanına sahiptirler (Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sərəncamı 2021).

1.2. Dünya Kültürlerinde Gazilik Kavramı

1950 yılında Paris'te Belçika, İngiltere, ABD, Lüksemburg, İtalya, Türkiye ve 19 ülkenin ortak kararıyla kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak Dünya Gaziler Federasyonu (World Veterans Federation kısaca WVF) kurulmuştur. Dünya Gaziler Federasyonu 121 ülkeden ve gazi kuruluşundan meydana gelmekte ve yaklaşık 45 milyon gaziye kapsamaktadır. Dünya ülkelerinde barış ve güvenliğin sağlanmasını amaçlayan bu federasyon, aynı zamanda 1987 yılında "Barış Elçisi" unvanını da almıştır (Hartuplu, 2023).

İngiliz kültüründe gazi kavramı daha çok "kahraman" "kurban" olarak düşünülmektedir. 19. ve 20. yüzyıllarda askerin kahramanlığı ön plandayken günümüzde bazı ülkelerde askerin kurban olarak tasviri yaygınlaşmaktadır.. Ahlakı davranış olarak tanımlanan kahramanlık teması İngiliz ve birçok Avrupa ülkelerin kültürlerinde daha çok yaralanan

ve ölen kişilerle ilgilidir. Irak ve Afganistan'daki savaşta hayatını kaybeden İngiliz askerleri toplumda "kurban" olarak görülmektedir. Bunun temel nedeni ise ülkenin sosyal politikada almış olduğu yanlış kararlardan kaynaklanmaktadır. Rusya'daki gazilere ilişkin akademik araştırmaların tarihi yenidir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Afganistan'daki savaşın ardından gaziler üzerine yapılan akademik araştırmalara daha fazla yer verilmeye başlanılmıştır. Geçmişte gazilerle ilgili konular kamuoyunda geniş çapta tartışılrsa da bu konuyla ilgili çok fazla akademik araştırmaya rastlamak mümkün değildir. Ukrayna ile yapılan savaş, gazilerin psikolojik ve sosyal sorunlarının hem medyada hem de kamuoyunda geniş çapta tartışılmasına yol açtığı gibi, bilim adamlarının da bu konu üzerinde çok sayıda araştırma yapmasına yol açmıştır(Hartuplu, 2023).

Gazilik kavramının Türkiye'deki tarihsel kökenleri incelendiğinde, bu kavramın oldukça eski dönemlere dayandığı görülmektedir. Özellikle İslam dünyasının ve Türk tarihinin en büyük siyasi yapılarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, neredeyse tüm padişahların "gazi" unvanını taşıdığı ve bu unvanı bir onur vesilesi olarak benimsedikleri bilinmektedir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin tarihsel olarak bir "gazi devleti" kimliği taşıdığını göstermektedir. Nitekim Türk devleti ve toplumu nezdinde, gazilik ve şehitlik kavramları tarih boyunca kutsal ve saygın bir konumda yer almış, milli kimliğin ve toplumsal dayanışmanın önemli yapı taşlarından biri olmuştur. Türkiye'nin yıllardır terörle mücadele etmesi ve bunun sonucunda gazi ve şehitlerinin olması bu kavramların toplumda ve devletin sosyal hizmet alanında daim ilgi odağı olmasına ve bu konuda daha fazla akademik araştırmalar yapılmasına yol açmıştır (Başcılar,2017).

Çin'de gazi kavramının toplum tarafından fazla önemsenmediği ve bu ülkede gazilerin sosyal ve psikolojik sorunlarının henüz çözülmediği görülmektedir Diğer bazı toplumların aksine, Çin'de gaziler toplum tarafından yeterli düzeyde saygı görmemekte, hatta zaman zaman küçümsenmektedir. Devletin gazilere yönelik verdiği sözlerin büyük ölçüde yerine getirilmediği, gazilerin Çin'deki ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümlere uyum sağlama sürecinde ciddi zorluklarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Gazilerin yaşadığı sorunların çözümünde yetersiz kalınması, ülkede protesto hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, Mart 2018 tarihinde Çin'de Gazi İşleri Bakanlığı kurulmuş ve bu alandaki kurumsal yapı güçlendirilmeye çalışılmıştır (Hartuplu, 2023).

1.3. İkinci Karabağ Savaşı

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yönelik toprak iddiaları, 1980'li yılların sonlarında ve 1990'lı yılların başlarında daha belirgin bir hâl almış; bu süreçte Rus silahlı kuvvetlerinin desteğiyle Azerbaycan topraklarına yönelik askeri saldırılar başlatılmıştır. Söz konusu dönemde, Azerbaycan'da yaşanan iç karışıklıklardan yararlanan Ermenistan, ülke topraklarının yaklaşık %20'sini işgal etmiştir. Bu askeri müdahale sonucunda, bir milyondan fazla Azerbaycan vatandaşı yaşadığı topraklardan zorla ayrılmak zorunda kalmıştır (Mehmediyev, 2015).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından, askeri saldırıların durdurulması ve işgal edilen toprakların Azerbaycan'a iadesine ilişkin 822, 853, 874 ve 884 sayılı dört karar kabul edilmiştir. Ancak bu kararlara rağmen müzakerelerden somut bir sonuç elde edilememiş, aksine Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik askeri saldırıları devam etmiştir.

1. Karabağ Savaşı'nda olduğu gibi, 2. Karabağ Savaşı sırasında da Ermenistan, ilan edilen ateşkese rağmen savaş suçu kapsamına giren eylemlerde bulunmaya devam etmiştir. Uluslararası toplumun bu ihlallere karşı yeterli tepki göstermemesi, Ermenistan'ın saldırgan tutumunu sürdürmesine zemin hazırlamıştır. Ermeni askeri güçlerinin gerçekleştirdiği roket saldırıları sonucunda, birçok yerleşim birimi, sivil altyapı unsurları, kültürel tesisler ve konutlar ciddi şekilde zarar görmüştür. Bu gelişmeler üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan'ın devam eden askeri saldırılarını durdurmak ve işgal altındaki toprakları kurtarmak amacıyla, 27 Eylül 2020 tarihinde karşı saldırı operasyonu başlatmıştır. Azerbaycan Anayasası'nın 9. maddesinde de açıkça belirtildiği üzere: "Azerbaycan Cumhuriyeti, savaşı diğer devletlerin bağımsızlığına saldırmanın bir yolu ve uluslararası çatışmaları çözmenin bir yolu olarak reddeder." Bu çerçevede, Azerbaycan halkı ve ordusu, ülkenin ayrılmaz bir parçası olan Karabağ'ın savunulması için mücadele etmiştir. Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin kararlı ve etkili operasyonları karşısında Ermenistan ordusu direnç gösterememiş ve sonuç olarak mağlup olmuştur (Azərbaycan Respublikası Baş Prokrorluğu, 2022).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2. Karabağ Savaşı'ndaki zaferi, mevcut birçok sosyal sorunun çözümüne zemin hazırlamıştır. Mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin bu bölgelere yerleştirilmesi, Azerbaycan'da var olan önemli bir sosyal sorunun giderilmesi anlamına gelmektedir.

Bu tarihî zaferin kazanılması ağır bedeller karşılığında mümkün olmuştur. Hiçbir savaş kayıpsız değildir; savaş, yaralılar, şehitler ve yıkım demektir. Azerbaycan Cumhuriyeti, 2. Karabağ Savaşı'ndaki zaferini şehitlerine ve gazilerine borçludur. Azerbaycan halkı, cesareti ve vatanseverliği ile bu süreçte kararlı bir duruş sergilemiştir. 44 gün süren savaş süresince halkın gösterdiği kararlılık ve fedakârlık, yalnızca söylemde değil, fiilen de tüm dünyaya açıkça gösterilmiştir (Novruzov,2025).

Savaşın sonunda Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri mensuplarından 3 albay, 23 yarbay, 49 binbaşı, 54 yüzbaşı, 103 kıdemli teğmen, 147 teğmen, 5 astsubay, 33 kıdemli sancak, 183 sancak, 58 astsubay ve 25 kıdemli çavuş olmak üzere toplam 2.904 asker şehit olmuş; 10.000'den fazla asker ise gazi olarak savaşın ağır sonuçlarını yaşamıştı (BBC News, 2021).

1.4. Gazilerin Karşılaştığı Sorunlar

Savaş, cinsel istismar, fiziksel şiddet, terör, doğal afetler, iş kazaları ve yangınlar gibi travmatik yaşam olayları, bireylerin ve toplumların yaşamını derinden etkileyen olgulardır. Savaşın, bir ülkenin nüfusunun büyük bir kısmı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı, İkinci Karabağ Savaşı'nda açıkça gözlemlenmiştir. Savaşın uluslararası hukuk çerçevesinde kabul edilen belirli kuralları bulunmakla birlikte, Ermenistan'ın bu kuralları ihlal ederek savaş bölgeleri dışında çeşitli ağır silahlar kullanması ve sivil halkı hedef alması, ciddi insani trajedilere yol açmıştır. Bu eylemler sonucunda, Azerbaycan'da birçok sivil hayatını kaybetmiş ve gazilerimiz ortaya çıkmıştır. Düşman unsurlarının terörist eylemleri neticesinde 68 sivil vatandaşımız şehit olmuş, 150 sivil vatandaşımız ise gazi olmuştur. Ayrıca, düşman kuvvetlerinin ağır silahlarla okulları ve bahçeleri hedef alması, sivil kayıpların artmasına yol açmış, bu saldırılar sonucunda şehit olanlar arasında çocuklar da yer almıştır (Azərbaycan Respublikası Baş Prokrorluğu, 2022).

Gazi ve şehit aileleri diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de her zaman ilgi odağı olmuştur. 44 gün süren savaşın ardından şehit aileleri ve gazi ailelerine sosyal hizmet sağlanmasına yönelik destek mekanizmaları geliştirilmiştir. Gazilerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ve yaşadıkları diğer sorunların çözümü amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından birçok önemli kararlar alınmış ve uygulanmıştır. Ancak hala gazilerin belirli alanlarda sorunlar yaşadığını görmek mümkündür (Azərbaycan Respublikası Əmək Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi ,2021).

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, yüksek yıkıcı güce sahip silahların icadını beraberinde getirmiş ve bu durum, savaş alanlarında yaralanan askerlerin oranında kayda değer bir artışa neden olmuştur. İkinci Karabağ Savaşı'nda yaralanan gazilerin önemli bir kısmı ağır yaralar almış ve kalıcı fiziksel hasarlarla karşı karşıya kalmıştır. Savaşlarda mayınların, roketlerin ve topçu atışlarının yaygın biçimde kullanılması, askerlerin sakat kalma riskini artıran başlıca etkenlerden biridir. Bu gerçeklik, İkinci Karabağ Savaşı sürecinde açıkça gözlemlenmiştir. Yaklaşık 30 yıl boyunca düşman unsurlarınca işgal altındaki bölgelere yüzbinlerce mayın döşenmiş ve bu durum yalnızca savaş sürecinde değil, savaş sonrası dönemde de ciddi kayıplara yol açmıştır. Söz konusu mayınlı arazilere giren askerlerimiz ve sivil vatandaşlarımızdan bazıları yaşamını yitirmiş, bazıları ise uzuv kaybı gibi ciddi bedensel yaralanmalara maruz kalmıştır.

Savaş sonrasında gaziler fiziksel yaraların yanı sıra psikolojik ve buna bağlı olarak sosyal sorunlar da yaşamaktadırlar. “Ekonomik olarak sıkıntılar, normal hayata adaptasyon olmalarında zorluklar yaşamaları, engellilik durumlarına göre kendilerini yetersiz bulmaları vs.” Gazilerin en çok karşılaştıkları psikolojik ve sosyal sorunlardır (Sharıflı, 2025).

1.5. Gazilerin Sivil Hayattaki Uyum Sorunları

Savaş nedeniyle travma yaşayan veya düşman ateşi nedeniyle ciddi şekilde yaralanan gazilerin, sosyal hayata geri dönmelerinin zor ve uzun süre aldığı bilinmektedir. Yapılan araştırma sonucunda savaşa katılmayan askerleri gazilerle karşılaştırıldığında gazilerin sivil hayata daha geç adapte oldukları, sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca gazilerin aile düzeyinde ciddi sorunlar yaşadığı ve boşanma oranının savaşa katılmayan askerlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Gazilerin sivil hayata uyum sağlamakta zorlanmalarının temel nedeni askerlik yaptıkları dönemde çeşitli silahlı çatışmalara katılmaları ve bunun sonucunda psikolojik olarak travma yaşamalarıdır. Araştırma sonucunda gazilerin savaş travmasının hem psikolojik hem de sosyal olarak uzun süre devam ettiği ortaya çıkmıştır (Turner ve arkadaşları, 2003).

Gazilerle yapılan araştırmalar ve bununla ilgili literatürler incelendiğinde ağır yaralanan ve bunun sonucunda organ kaybı yaşayan gazilerin, hafif yaralanan ve herhangi bir organ

kaybı yaşamayan gazilere göre sivil hayata uyumlarının daha uzun ve zor olduğu sonucuna varmak mümkündür (Bakupost, 2022).

Ağır yaralanan ve bunun sonucunda organlarını kaybeden gazilerin, sivil hayata uyum sağlamının yanı sıra pek çok kötü alışkanlığın kazanılmasıyla da ilgili sorunları ortaya çıkmaktadır. Uyuşturucu ve alkol kullanımı, depresyon ve buna bağlı birtakım davranış bozuklukları, gazilerin iş ve özellikle aile yaşamlarında birçok sorun yaşamlarının yanı sıra bir takım fiziksel kayıpların meydana gelmesinde ve yaşam kalitelerinin düşmesinde belirleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazilerin savaş sonrasında yaşadıkları sosyo-psikolojik sorunlar ve sivil hayata uyum sağlayamamaları, birçoğunun intihar etmesi ile sonuçlanmıştır (Huang 2010).

1.6. Fiziksel Engelli Gazilerin Yaşadığı Sorunlar

Savaşın bitiminden sonra bazı gazilerin sosyo-psikolojik sorunlarını çözmeleri çok uzun sürmese de bazı gazilerin sivil hayata yeniden uyum sağlamaları uzun zaman alabilmektedir. Bu gazilerin sorunlarını çözmek için genellikle uzmanların yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki psikolojik sorunlar yaşayan gazilerin sorunlarını bulup çözmek, fiziksel sorunu olan gazilerin sorunlarını bulup çözmekten daha kolaydır. Çünkü bazı gazilerin psikolojik sorunlarını gizlemeye çalışdıkları görülmektedir (Abbasov, 2023).

Bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler diğer alanlarda olduğu gibi savaş biçiminide etkilemiştir. Böylece savaşta meydana gelen bazı değışiklikler, ileri teknolojiye sahip ve yüksek tahrip gücüne sahip silahların kullanılmaya savaşlardaki can ve mal kayıplarının daha büyük boyutlara ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Savaşta roket, top, hava bombardımanı, mayınların kullanılması daha fazla can kaybına neden olsa da, askerlerin bu silahlardan korunmak için vücut zırhlarının geliştirilmesi, tıptaki gelişmeler ve yaralı askerlerin acilen hastaneye ulaştırılması için helikopter ve uçakların kullanılması can kayıplarının birazda olsa azalmasına yardımcı olmuştur. Bütün bunlar savaşta can kaybının azalmasına rağmen yaralı ve bedensel engelli gazi sayısının artmasına neden olmuştur. Savaşta etki alanı büyük ve ağır silahların kullanılması sonucu pek çok asker travma ve organ kaybı yaşamasına yol açmıştır (Uşaklı, 2007).

Reiber ve arkadaşlarının Irak ve Afganistan gazileriyle gerçekleştirdiği nitel araştırma, savaşta yaralanarak organ kaybı yaşayan gazilerin sıklıkla işitme ve görme kaybı, kronik

ağrı ve kilo kaybı gibi sağlık sorunları yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bu tür sağlık problemleri, gazilerin günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmelerini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Fiziksel engellilik, gazilerin aile yaşamında, iş hayatında ve sosyal ilişkilerinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bedensel engelli gazilerin önemli bir bölümü istihdam olanaklarına erişememektedir. Bu durum, devlet tarafından sağlanan maddi desteklere rağmen ekonomik açıdan yetersizlik yaşamalarına yol açmaktadır.

Sonuç olarak, bedensel engelli gazilerin karşılaştığı temel sorunlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir (Sharıflı,2025):

- Eğitimle ilgili sorunlar
- Ekonomik güçlükler
- Psikolojik problemler
- Sosyal uyum sorunları
- Erişebilirlik sorunlar

1.6.1. Ekonomik Sorunlar

Fiziksel engelli gazilerin çalışma hayatlarına bakıldığında ve onları fiziksel engelli olmayan gazilerle karşılaştırıldığında ister sosyal isterse de psikolojik olarak daha fazla zorluk yaşadıklarını görmek mümkündür. Fiziksel engelli gazilerin en çok şikayetlendikleri konu onların çalışabilecek uygun iş yerlerinin olmaması ve bunun sonucunda yaşadıkları ekonomik sorunlardır. Dünya Çalışma Örgüt'ü (ILO) engelli bireylerin çalışma hayatlarına ilişkin kapsamlı araştırmalar yapmış ve bu araştırma sonucunda engelli bireylerin %80'inin çalıştığı sonucuna varılmıştır. Ancak bu araştırma engelli bireylerin kendi durumlarına uygun işlerde çalıştıkları ve çalıştıkları yerden memnun oldukları sonucunu çıkarmamıza yardımcı olmamaktadır. Maalesef Azerbaycan'da bu konuyla ilgili durumun hiç de iyi olmadığını belirtmek gerekmektedir. Burada devletin sosyal politikasının temel görevi fiziksel engelli gazilere yeteneklerine uygun işler sağlamak ve kendi kazançlarını kazanan, öz giderlerini karşılayan bireyler olmalarını sağlayacak politikalar geliştirmektir. Buradaki temel amaç onların diğer bireylerle birlikte çalışabilmelerini sağlamak ve bu sayede sosyo-psikolojik sorunlarını azaltmak olmalıdır. Bilim ve teknolojinin gelişmesine ve pek çok işin evde yürütülebilmesine rağmen hâlâ pek çok fiziksel engelli gazi, durumlarına uygun olmayan

işyerlerinde çalışmaktadır. Azərbaycan'da Sosial Bakanlık tarafından, 3 Eylül 2019'da engelli bireylerin işyerleriyle ilgili sorunlarının çözülmesi yönünde karar alınmıştır.

- Engelli bir kişi için çalışma koltuğunun ön tarafı yuvarlak olmalıdır. Sandalyenin oturma yeri ve sırtlığı yarı yumuşak, kaymaz, elektriklenmeyen, nefes alabilen malzemelerle kaplı, kirden kolay temizlenebilen, teknik ve estetik gereksinimleri karşılayan nitelikte olmalıdır.
- Elle kaldırılarak başka bir yere nakledilen yükün veya uygulanan kuvvetin sınırı 10 kg'ı, iş vardiyası sırasında bir yerden başka bir yere taşınan yükün toplam ağırlığı ise 500 kg'ı aşmamalıdır.
- İşyerindeki hava (sıcaklık, nem, hava akımının hızı, zararlı maddelerin varlığı) uygun çalışma koşullarına uygun olmalıdır.
- Ekipmanın yüzey sıcaklığı 35 dereceyi geçmemelidir.
- Engelli kişilerin işyerleri, yangın ve diğer acil durumları bildirmek için engelli kişilerin özelliklerine göre özel sinyalizasyon ekipmanlarıyla donatılmalıdır.

Bu işyerlerinde engelli bireylerin çalıştırılması yasaktır.

- Merdiven veya başka araçlar kullanarak yüksek bir yere tırmanarak yapılan iş
- Vücut kaslarında statik gerilime neden olan emek süreciyle ilgili işlere (Abdullayev,2023).

Rahatsız edici bir pozisyonda yapılan zorunlu çalışma pozisyonu (çömelme, dizlerin üzerine eğilme vb.), ekipmana uygulanan kuvvet, karın ve göğüs ile çalışma aletleri, çalışırken gövdenin 15 dereceden fazla bükülmesi (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, 2019).

Devlet tarafından fiziksel engelli gazilere engellilik maaşı vermesine rağmen bu onların ekonomik sorunlarının çözümüne yetmemektedir. Sivil toplum kuruluşları gazilere düzenli olarak maddi yardımda bulunsa da bu sadece onların temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gazilere yönelik bazı önemli hizmetlerin Bakü'de bulunmasının ilçede yaşayan gazilerin ekonomik açıdan daha fazla zorlanmasına yol açtığını da belirtmek gerekir. Savaşta bacakları veya kolları kesilen adagazilere gösterilen protez hizmeti yerlerinin sadece Bakü'de olması, uzak yerlerde yaşayan gazilerin buraya gelmesi gerektiği anlamına geliyor. Bu da gazilerin hem ekonomik hem de fiziki olarak sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Cəbhə.info, 2023).

1.6.2. Ulaşım

Fiziksel engelli gazilerin ve genel olarak fiziksel engellilerin günlük yaşamlarında en sık karşılaştıkları sorunlardan biri ulaşım sorunlarıdır. Bakü'de yolların çok dik olması gazilerin bir yere gitmesini zorlaştıran etkenlerin başında gelmektedir. Buradaki yolların kış ve sonbahar aylarındaki durumu dikkate alındığında bedensel engelli gazilerin daha çok zorlandığı anlamına gelmektedir. Engelli bireylerin ulaşımında sorun yaşamaması için devlet tarafından metro ve otobüslerde onlara ulaşımında kolaylık sağlayacak bir takım tedbirler geliştirilmiş ancak çok sayıda gazinin ulaşımında taksileri kullanması bu sorunun çözülmediği sonucunu çıkarmamıza yardımcı olmaktadır. (Abdullayev, 2023).

1.6.3. Barınma

Fiziksel engelli gazilerin büyük bir kısmı kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yakın çevrenin yardımına ihtiyaç duymakta ve aileleriyle birlikte yaşamaktadırlar. Ülkedeki sağlık hizmetlerinin önemli bir kısmının Bakü'de olduğunu ve tedavinin haftalar, bazen aylarla sürdüğünü göz önünde bulundurursak uzak yerlerden gelen gazilerin burada barınma konusunda birtakım sorunlar yaşadıklarını görmek mümkündür. Her ne kadar devlet uzak yerlerden gelen gazilere bazı sağlık tesislerinde konaklama imkanı sunsa da tüm hizmet tesislerinin bu hizmeti vermediğini de belirtmek gerekir. Gaziler için her gün bu mesafeyi kat etmek hem maddi hem de fiziksel olarak zorlanmalarına sebep olmaktadır. Görüldüğü üzere gazilerin barınmayla ilgili sorunlar onların ekonomik ve fiziki sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. Ülkede sağlık alanında yaşanan sorunlar sosyal alanı da etkiliyor. Gazilerin barınma sorunlarının çözülmesi için öncelikle sağlık hizmeti veren merkezlerin sayısının artırılması veya gazilerin tedavi için kalacaklar yerler oluşturulmalıdır (Abbasov, 2023).

1.6.4. Sosyal ve Psikolojik Sorunlar

Savaştan dönen gazilerin yeni yaşamının bir boyutunu da ruhsal alan oluşturmaktadır. Bazı insanlar savaştan sonra hayatlarında olumlu gelişmeler yaşansada, bazılarında ise “yürüyüşlerinin bile değiştiğini” söylemesi, savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkisini açıkça göstermektedir (Hall, Beckham, 2014).

"Gazilerin sakatlık sonrası kendilerinde ne gibi değişiklikler hissediyor?" başlıklı Hoşoğlu'nun yaptığı araştırmada, gazilerin 41,1% kendilerini “gergin”, 38,7% “içine

kapanık”, 22,5% “agresif”, 25,8% ise “sakatlık sonrası kısa süreliğine hafıza kaybı” yaşadığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra çok sayıda savaş sonrası gazinin “çaresizlik”, “duygu eksikliği”, “uyku bozuklukları”, “karamsarlık” gibi psikolojik sorunlar yaşadığı da belirlenmiştir. Savaştan sonra asıl dikkat gazilerin aldığı fiziksel yaralar üzerinde yoğunlaşmış ve bunun sonucunda daha sonra büyük sorunlara yol açabilecek psikolojik yaralar daha az dikkate alınmış olması gaziler arasında intihar olaylarına neden olmuştur. Fiziksel olarak yaralanan gazilerin tedavisinin yanı sıra onların psikolojik sorunlarının da çözülmesi oldukça önemlidir.

Bombalı saldırılara maruz kalmak, insanların ölümüne tanık olmak ve benzeri travmatik olaylar insanlarda psikolojik tahribatlara neden olmaktadır. Savaş sonrası gazilerin yaşadığı travmalarla ilgili yurt dışında birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Bunlardan biri Keter'in yaptığı araştırmadır. Araştırma sonucunda psikolojik sorunu olan gazilerin yüzde 40'ında “yaygın anksiyete bozukluğu”, yüzde 30'unda “travma sonrası stres bozukluğu”, yüzde 20'sinde depresyon, yüzde 5'inde ise “obsesif kompulsif bozukluk” olduğu belirlenmiştir (Eric 2009).

Birçok nedenden dolayı bireylerin toplumsal eşitsizliğe maruz kalmasına sosyal sorunlar deniliyor. Irk, engellilik, din, gelir seviyesi insanların sosyal sorunlar yaşamasına neden olan faktörlerdir. Suç, şiddet, teknolojik değişkenlikler, terorizm sosyal sorunlardan bazılarıdır. Gazilerin sosyal sorunlar yaşaması onlarda psikolojik sorunlara da neden olmaktadır. Gazilerin yaşamış oldukları sosyal sorunlar aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Hatun,ve Şirin 2022).

1.6.4.1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Travma sonrası stres bozukluğu, genellikle olağandışı ve beklenmedik olayların sonucu olarak korku ve umutsuzluğa neden olan psikolojik bir travma veya zihinsel sağlık durumudur. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) yaşam boyu süren bir zihinsel sağlık sorunudur. Genellikle kişiyi aşırı korku ve dehşete düşüren olağandışı ve beklenmedik travmatik bir olaydan sonra ortaya çıkar. Bu bozukluğun belirtileri travma anılarına ve kötü zihinsel sağlığa yol açabilir. Travma sonrası stress bozukluğunun belirtileri şunları içerebilir (Derin ve Öztürk 2023):

- Kabusların ve travma anılarının sürekli tekrarlanması.
- Uykusuzluk ve konsantrasyon güçlüğü.

- Ani öfke nöbetleri ve yüksek uyanıklık.
- Sosyal izolasyon ve ilişki zorlukları.

Savaş sonrasında pek çok gazi istenmeyen anıları hatırlamak, rüyalarında kabus görmek, irritasyon gibi sorunlar yaşamaktadır. Travma sonrası stres bozukluğuna her birey farklı tepki vermektedir. Bazı insanlar sessiz yerlerinde donup kalıyor, bazıları ise çok gergin olmaktadır. (Akçay ve arkadaşları, 2013).

Savaş sonrası gazilerin yaşadığı travma sonrası stres bozukluğu sorununun belirlenmesi yönünde birçok bilimsel bir araştırma yapılmıştır. Bunlardan biri Blake ve meslektaşlarının 1990 yılında İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'na katılan gazilerle yaptığı araştırmadır. Araştırma sonucunda psikiyatrik destek için başvuran gazilerde TSSB oranı İkinci Dünya Savaşı gazilerinde %39, Kore Savaşı gazilerinde ise %85 olarak tespit edilmiştir. ABD Gazi İşleri Departmanı'na (U.S. Department of Veteran Affairs) göre, Irak ve Afganistan'daki savaştan sonra elli binin üzerinde TSBB vakası tespit edilmiştir. Beckham'ın Vietnam Savaşı gazilerinde TSSB üzerine yaptığı araştırma sonucunda silahlı çatışma, ekipman eksikliği, bir askerin ölümüne tanık olmak, ağır yaralılara tanık olmak TSSB'nin gelişiminde etkili faktörler olduğu belirlenmiştir (Blake ve arkadaşları,1990).

Irak ve Afganistan savaşlarında gazi olan 1965 Amerikalı gazilerle yapılan bir araştırmada, gazilerin %15'inde TSSB ve majör depresyon saptanmıştır(Ahern ve arkadaşları 2015).. Karabağ Savaşı'na katılan 134 Azerbaycan gazisiyle yapılan bir araştırmada, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtilerine rastlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, bu bireylerin düşük gelir düzeyine sahip oldukları ve alkollü içki kullandıkları tespit edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, TSSB'nin alkol kullanımını etkileyen bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.6.4.2. Toplumdan Uzaklaşma: Sosyal İzolasyon

Sivil hayat ile askeri hayat arasındaki büyük farklar nedeniyle sivil hayata uyum süreci askerler ve özellikle gaziler için kolay olmamaktadır. Çünkü eve döndüklerinde beklentilerinin karşılanmaması ve alıştıkları yaşam tarzının farklı olması, sivil hayata kendilerini yabancı hiss etmelerine neden olmaktadır. Savaştan sonra evlerine dönen gazilerin sivil hayata yabancılaşmalarının nedeni, eski sivil hayattaki yaşam tarzlarının şimdikinden farklı olması ve buna uyum sağlayabilmemeleridir. Gazilerin sivil hayata

uyum sorunlarına ilişkin olarak Prescott'un Vietnam gazileri ile yaptığı araştırma ve Sayers'ın Afganistan gazileri ile yaptığı araştırma, çoğunun eve döndüklerinde sivil hayata uyum sağlamada sorun yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmacılara göre savaştan dönen gaziler sivil hayata döndüklerinde kendilerini anlayan insanların eksikliğinden, diğer insanlarla kurulan ilişkilerinin kısa sürmesinden ve kendilerini diğer insanlardan tamamen farklı hissettiklerini ifade etmektedirler (Ahern ve arkadaşları, 2015).

Yeterli sosyal destek alamayan gaziler, aile ve arkadaş çevrelerinde sorunlar yaşamakta, öfke ve sinirlilik arkadaş çevrelerinden uzaklaşmalarına ve bunun sonucunda kendilerini yalnız hissetmelerine neden olmaktadır. Sivil hayata döndükten sonra insanlarla ilişki kurmakta zorlanan gaziler, kendilerini toplumdan uzaklaştırmakta ve kendileriyle ilgili durumları yalnızca aynı sorunu yaşayan diğer gaziler ile paylaşmaktadırlar (Field , 2013). Gazilerin sivil hayata döndüklerinde sosyal hayata daha çabuk alışabilmeleri için onlara sosyal destek sağlanması önemlidir. Amerika'da yapılan araştırmalar sonucunda ülkedeki evsizlerin %12'sinin gaziler olduğu ve bunlar evsiz gaziler olarak tanımlanmaktadır. Amerika'da bulunan evsiz gazilerin sayısında artışta birden fazla silahlı çatışmaya katılan, TSSP, madde kötüye kullanımı ve yetersiz sosyal desteğin önemli rol oynadığı belirlenmiştir (David, 2024).

Her yetişkin erkeğin evlilik, çocuk sahibi olma gibi beklentileri vardır. Savaş sonucu organ kaybı yaşayan gaziler, bu beklentileri engellemek veya ertelemek zorunda kaldıkları için bu durum, kendilerini toplumdan farklı görmelerine neden olmaktadır. Türk kültüründe genç erkeğin evlenmesi için askere gitmesi ön koşuldur ancak toplumda engellilere yönelik olumsuz algılar nedeniyle gazilerin savaş sonrasında eş bulmakta güçlük çekdiklerini ve sosyal yaşamdan geri çekilmeyi tercih etmektedirler. (Mario ve arkadaşları, 1995)

1.6.4.3. İntihar

Savaş gazilerinin muharebelerde aldıkları travmanın etkisiyle zihinsel, duygusal ve ruhsal yaralanmalarla kendini gösteren sendromun tanısının ilk kez ABD'de konulmuştur.

Yani 1964-1975'teki Vietnam savaşının ardından yüzlerce gazi intihar etmiştir. Uzmanlar, "Vietnam sendromu" tabiri ile yaşananların görünmeyen yüzünü ortaya çıkarmıştır(Özüberk, E 2018).

Dünyanın dört bir yanındaki savaşlardan sonra hayatta kalanlar arasında depresyon, intihar ve travma sonrası stres görüldüğüne dair raporlar mevcuttur. Azerbaycan da savaş dönemini geçmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Savaştan sonra gaziler arasında intiharlarda gözle görülür bir artışın olduğunu söylemek mümkündür. İkinci Karabağ Savaşı'nın sona ermesinden bu yana geçen üç yıl boyunca Azerbaycan'da onlarca savaş gazisi intihar etmiştir. Bu durum yaşadıkları şokların sonucu, yeterli psikolojik destek alamamaları, sosyal zorluklarla karşılaşmaları gibi faktörlerle açıklanmaktadır. 2020-2022 resmi olmayan istatistiklere göre Azerbaycan'da 50'den fazla savaş katılımcısı intihara teşebbüs etmiş ve onlardan 43'ü ölmüştür. İntiharların nedenleri arasında gazilerin sosyal statüsünün kötü olması, devlet yetkililerinin ilgisiz tutumu ve maluliyet derecesi alamama yer almaktadır. Aynı zamanda vücuttaki şarapnel yaraları nasıl fiziksel acıya neden oluyorsa, psikolojik travmalar da ruhsal acıya neden oluyor. "Beyin sarsıntısı, konuşma kaybı, obsesif-kompulsif bozukluk, fobiler, travma sonrası stres sendromu ve travmatik stres sendromu günümüzde gazilerimizde en sık görülen sorunlar arasında yer alıyor ve bütün bunlar gazilerin intihar eylemi gerçekleştirme olasılığını artırmaktadır (Ecoi.net, 2022).

1.6.4.4. Depresyon

Depresyon zihinsel bir hastalıktır. Tek başına bir hastalık gibi görünebildiği gibi alkol, uyuşturucu, tedavi amaçlı ilaç kullanımı, metabolik hastalıklar, kanser gibi sorunlara bağlı olarak da gelişebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerin yoksul kesimlerinde depresyonun kapsamının sürekli genişlemesinden büyük kaygı duymaktadır: "Şu anda dünya nüfusunun %20'si öyle ya da böyle depresyonla karşı karşıyadır. Bir DSÖ yetkilisi, depresyonun artık edinilmiş bağışıklık yetersizliği sendromu veya kanserden daha yaygın olduğunu ve 2030 yılına kadar sakatlığın ve erken ölümün bir numaralı nedeni olacağını söylemiştir (Chen,2025). Gaziler depresyondan en çok etkilenen gruplardan biridir. Özellikle fiziksel engelli gaziler sıklıkla depresyon yaşadıklarını söylemek mümkündür. Her bir engelli birey çoğunlukla hayatının en azı bir evresinde depresyon yaşamıştır. Dolayısıyla gazilere zamanında psikolojik yardım sağlanmadığı takdirde depresyondan çıkamayan gazilerin intihara teşebbüs ettiğini söylemek mümkündür. Çok sayıda gazilerde travma sonrası stres bozukluğu görülmektedir. Bu, uyku bozuklukları, saldırganlık, depresyon ve

psikolojik bozuklukların arka planında kendini gösterir. Bu nedenle onlara düzenli olarak psikolojik destek sağlanmalıdır. İnsanlara psikoloji yardımlar sadece başkentte değil diğer bölgelerde de gösterilmesi gerekiyor. Bunun için bu alanda çok sayıda uzmanlar yetiştirilmelidir (Bernstein,2022).

1.6.5. Erişilebilirlik Sorunu

Erişilebilirlik, her bireyin fiziksel durumuna bakılmaksızın yaşamın tüm hak ve hizmetlerine ulaşılabilirlik anlamına gelir. Erişilebilirlik, diğer bireyler gibi, savaş sonrası engelli kalan gazilerin de bağımsız yaşayabilmeleri ve yaşamın her alanına (ulaşım, teknoloji, fiziksel çevre) eşit koşullar altında etkin bir şekilde katılabilmeleri anlamına gelmektedir. BM engelli kişilerle ilgili dikkat edilmesi gereken 8 alan belirlemiştir. Bunlar; ulaşılabilirlik, sosyal güvence, eğitim, istihdam, kişisel entegrasyon ve aile yaşamı, din, kültür, eğlence-spor, gelir sağlamadır (BMT 2008).

İnsanların yaşadığı yerlerin coğrafi koşullarına bağlı olarak erişilebilirlik sorunu ortaya çıkabilmektedir. Engellilere uygun tasarımın eksikliği veya hiç olamaması, kentsel tasarımın temel zorluklarından biridir. Kentsel tasarımın temel planlamasına bakıldığında engelli bireylerin dikkate alınmadığını görmek mümkündür. Fiziksel çevrenin mimari yapısının yeterli olmaması, toplu taşıma araçlarında engelli bireylerin dikkate alınmaması, bu bireylerin eğitim, sosyal çevreye katılım, iletişim, sağlık hizmetlerine erişme bilmelerinde sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda fiziksel engellilerin çalışma hayatlarında karşılaşılan sorunların başında ulaşım gelmektedir (Öztürk,2013).

Azerbaycan'daki yapılara bakıldığında birçok devlet kurumu dışında diğer kurumların yapılarında engelli bireylerin dikkate alınmadığını görmek mümkündür. Bunun nedeni Azerbaycan'daki yapıların çoğunun Sovyet döneminde inşa edilmiş olmasıdır. Yeni binalarda bedensel engelli gaziler ve genel anlamda engelliler dikkate alınmıştır. Lakin bu sorunun tamamen ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Erişilebilirlik sorununu ortadan kaldırmak için sosyal hizmet kurumları ile diğer kamu kurumlarının işbirliği içinde çalışması bu sorunun çözümünde önemli rol oynayabilir. Azerbaycan'ın köylerinde durumun Bakü'ye göre çok daha kötü olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla kentlerde ve köylerde yaşayan engellilere uygun sosyal politikaların geliştirilmesi bu sorunun çözümünde önemli rol oynayabilir (Jam news, 2023).

1.7. Gazilik ve Sosyal Politika

Hiçbir savaş kayıpsız değildir. Savaş yaralıları, şehitler, yıkım demektir. Azerbaycan Cumhuriyeti 2. Karabağ savaşındaki şanlı zaferini şehit ve gazilere borçludur. Azerbaycan'ın savaş halinde olan bir ülke olması nedeniyle, sosyal politikanın temel konularının başında gazilere yönelik sosyal politika gelmektedir. 44 gün süren savaşın ardından şehit aileleri ve gazilere sosyal hizmet sağlanmasına yönelik destek mekanizmaları geliştirilmiştir. Böylece Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in emriyle

Şehit aileleri - 500 manat

1. Grup savaş malülü - 400 manat
2. Grup savaş malülü - 350 manat
3. Grup savaş malülü - 300 manat

Milli kahramanlarımızın emekli maaşları 1.800 manata çıkarılmıştır.

2. Karabağ Savaşı'ndan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın emriyle yeni bir emeklilik oluşturulmuştur. Bu emeklilik, "Vatan Savaşı Kahramanı" ünvanına sahip vatandaşlara verilmektedir. 100 bin kişiyi kapsayan emekli maaşı artışı vatandaşların yaşam standartlarının iyileştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur (Azərbaycan Respublikası Əmək Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi, 2021).

Vatanseverlik Savaşı katılımcılarına sosyal hizmet sunma süreci hızla devam ediyor. Böylece son ayda 2 bin 300 kişi milli savaşa katılanlara sosyal yardım alırken, 2 bin kişi de şehit ailelerine yönelik serbest meslek programına dahil edilmiştir. Sosyal hizmetleri sadece şehit ve gazi ailelerine maddi destek sağlanmasını kastetmek doğru değildir. Dolayısıyla onlara sunulan en önemli hizmetin sosyal ve psikolojik hizmetlerin sunulması olduğunu düşünüyorum. Çünkü savaşa katılanların psikolojilerinde hâlâ savaşın izleri var (Azərbaycan Respublikası Baş Prokrorluğu, 2022).

2021 yılının başlarında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in talimatıyla 3000 şehit ailesine ait apartmanların yapılması planlanmıştır. Bu daireler 2021 yılında inşa edilmiş ve tamamlanmıştır. Toplamda 10.000'den fazla savaş katılımcısına özel evler ve daireler verilmiştir. Sosyal Hizmet Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı Vugar Behbudov, 2021 yılında İkinci Karabağ Savaşı gazileri için 470'den fazla özel konut inşa edildiğini bildirmiştir (Azernews, 2021).

2023'in ilk 6 ayında 8715 vatandaşa mobil sosyal hizmetlerin sağlanmıştır. 15 bin 933 sosyal ödeme (ödenekler, sosyal ödenekler, emekli maaşları) yapılmıştır. Ayrıca, 2.

Karabağ savaşına katılan 2772 kişiye engelli maaşı verilmektedir. Diğer yıllardan farklı olarak Karabağ savaşına katılanlara sosyal ödeme artık başvuruları olmadan herhangi bir belge talep edilmeden elektronik ortamda yapılmaktadır. Savaşa katılanlara ve ailelerine sağlanan sosyal hizmetlerin en önemlisi her yıl belirli sayıda konutun sağlanmasıdır (Bakupost, 2022).

8 Aralık 2020'de Azerbaycan Devleti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, İkinci Karabağ Savaşı sonrasında gazilere ve şehit ailelerine hizmet vermek üzere Yaşat Fonu'nun kurulmasına ilişkin kararnameyi imzalamıştır. Fonun oluşturulmasındaki temel amaç, savaş sonucu yaralanan vatandaşlarımızın sosyal korunmasına ilişkin tedbirlerin alınmasıdır. Azerbaycan vatandaşlarının Yaşat Fonu'na destek sağlama konusunda gönüllü ve duyarlı davrandıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, Azerbaycan halkının yardımsever niteliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Yaşat Vakfı, bugüne kadar 2.968 kişiye yardım ulaştırmayı hedefleyen özel eylem planları hazırlamıştır. Ayrıca vakıf, 2.849 şehit ailesini doğrudan ziyaret etmiş ve toplamda ziyaret edilen şehit ailesi sayısı 12.150'ye ulaşmıştır (Apa Analytics, 2021).

Gazilerin tedavi süreçleri hem Yaşat Fonu'nun sağladığı kaynaklar hem de devletin tahsis ettiği bütçeler aracılığıyla yürütülmektedir. Özellikle Azerbaycan'da tedavisi mümkün olmayan durumlarda, gaziler Türkiye ve Almanya gibi yabancı ülkelere gönderilmekte, tedavi masrafları ise Yaşat Fonu tarafından karşılanmaktadır. Tedavileri tamamlanan gaziler, ülkelere geri dönmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'den göz hastalıkları alanında uzman doktorlar, Akademisyen Zarifa Aliyeva'nın adını taşıyan Ulusal Oftalmoloji Merkezi ve Yaşat Vakfı iş birliği ile, Türkiye'in Azerbaycan Büyükelçiliği'nin desteğiyle Azerbaycan'a davet edilmiştir. Yaşat Vakfı Başkanı Elnur Hüseyinov'un aktardığı bilgilere göre, söz konusu doktorlar beş gün içerisinde 132 gaziye tıbbi hizmet sunmuş; bu süreçte 22 gaziye cerrahi müdahale uygulanmış ve 50'den fazla gazinin göz protezi ihtiyacı karşılanmıştır. Gaziler, kendilerine sağlanan bu sağlık hizmetlerinden memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Sekiz kişilik Türkiyeli sağlık heyetinin temel amacı, gözlerinden yaralanmış gazilerin tedavisini gerçekleştirmek olmuştur (Bakupost, 2022).

1.8. Amputasyon ve Protez

Savaş sonrası gazilerin yaşadığı en büyük sorunlardan birinin amputasyon olduğunu söyleyebiliriz. Amputasyon süreci gazileri sadece fiziksel değil psikolojik olarak da etkilemektedir. Amputasyon, ciddi şekilde hasar görmüş, hastalıklı veya artık fonksiyon görmeyen uzuvların vücuttan çıkarılmasıdır. Azerbaycan yıllardır savaş halinde olan bir ülkedir. Düşman tarafından Karabağ topraklarına yüzbinlerce mayın gömülmüş, savaş sırasında ve savaş sonrasında sivil ve sivil pek çok askerimizin bacakları kopmuştur. Mayına basılması sonucu uzuvları kesilmiş veya şehit olmuştur. İkinci Karabağ savaşında askerlerimizin çoğu mayınlar sonucu uzuvlarından kesilmiştir. Ancak İkinci Karabağ savaşından sonra vatandaşlarımızın bu topraklara yasadışı girişi sonucu 137'ye yakın vatandaşımız hayatını kaybetmiştir (Jam news, 2022).

Ampütasyon, bireylerin fiziksel sonuçlarının yanı sıra psikososyal sorunlarla da karşılaşmasına ve onlarda matem duygusunun yaranmasına neden olmaktadır. Sosyal ilişkilerde sorun yaşayan gaziler özel hayatlarını yeniden yapılandırmak zorunda kalmaktadırlar. Ampütasyonu diğer hastalıklardan ayıran temel özellik bireylerin sadece organ kaybı yaşamaması aynı zamanda sosyal ilişkilerde ve beden imajında da kayıp yaşamasıdır. Bütün bunlar gazilerde psikolojik sorunları da beraberinde getiriyor. Ampütasyona uğrayan gazileri temel psikolojik sorunları; kendini yetersiz görmek, başkalarının kendisine acıdığını düşünmek, aile reisinin sorumluluklarını yerine getiremeyeceğini topluma yük olduğunu sanmasıdır. Ampütasyon gazilerinin bir kayıp ve yas süreci yaşamaları beklenen bir durumdur. Amputasyon sadece bir organın kesilmesi değil, kesilen organın yerine bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla protez kullanılması kadar uzayan bir süreçtir. Protez uygulamasının tarihi Milattan öncesine dayanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı protezin gelişmesinde önemli rol oynadı. Protez kullanmak kolay bir süreç değildir. Çünkü protez kilosu, kilo kontrolü, cinsellik, ilaç kullanımı, cilt sorunları, enfeksiyon riski gazilerin protez kullanma sürecinde karşılaştıkları sorunlar arasındadır (Azertac, 2021).

Aralık 2020'den bu yana ülkemizin toprak bütünlüğü için verilen mücadelelerde yaralanan ve organlarını kaybeden vatandaşlarımıza ileri teknolojiye sahip elektronik protezler sağlanmaktadır. "Şu anda 141 askere son nesil protezler verilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in talimatları doğrultusunda Karabağ gazilerimize son model protezler sağlanmaktadır. Yanlış anlaşılmasın diye, Protez Üretim

ve Rehabilitasyon Merkezi'nin sadece hastalara protez takılmasıyla faaliyetlerini sonuçlandırmadığını belirtmek isterim. Ayrıca bu el veya ayak protezlerine adaptasyonu, protezlerin yönetimi eğitmenler tarafından anlatılmaktadır (İki Sahil, 2021).

1.9. Sosyal Hizmet Bağlamında Gazilik

Bir uzmanlık alanı olarak sosyal hizmet, nüfusun sosyal açıdan sorunlu kesiminin çıkarları ve sosyal refahı için mücadele eder ve bunların iyileştirilmesini savunmaktadır. Sosyal hizmet, insanların refahı için sosyal değişiklikler yapan, insanlar arasındaki ilişkilerdeki sorunları çözen ve refahlarını iyileştirmek için onları içsel güçlerine ve içsel potansiyellerine güvenmeye yönlendiren bir meslektir. Sosyal hizmet aynı zamanda insanların kendilerini çevreleyen ortamda mümkün olan en iyi şekilde işlev görmelerine yardımcı olmaya odaklanan bir meslektir. Bu meslekte çalışan profesyonellere de sosyal hizmet uzmanı adı verilmektedir.). Sosyal hizmet uzmanı bireyin problemlerinin çözümünde müracaatçıları ile birlikte olan ve onlara bundan sonraki problemlerinin kendi çözmesini aktaran meslek uzmanıdır. Sosyal hizmet uzmanları birbirinden farklı gruplar ve onların problemleri ile çalışmaktadır. Buraya yaşlılar, çocuklar, göçmenler, şiddet mağdurları, madde bağımlıları, engelliler, gaziler vb. Dahildir (Cılga, 2004)

Gazilik, Azerbaycan'da sosyal hizmet uzmanlarının en çok araştırmalar yürüttüğü ve ilgilendiği sosyal hizmet alanlarından biridir. Sosyal hizmet uzmanları gazilere birçok yönden yardımcı olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları Gazilerin krizle başa çıkmasına yardımcı olmak için danışmanlık sağlayabilmektedir. Kriz çözüldükten sonra sosyal hizmet uzmanı Gazilerin uzun vadeli ihtiyaçları karşılayacak hedefler belirlemesine yardımcı olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, Gazilerin devam eden ihtiyaçları karşılamak için toplumdaki hizmet ve programlara başvurmasına yardımcı olabilmektedir. Sonuç olarak, sosyal hizmet uzmanları mikro, mezo ve makro seviyede gazilerle çalışmalar yürütmektedir. Mikro seviyede gazi birey, mezo seviyede gazi toplulukları ve onların ortak problemleri ile, makro seviyede gazi bireylerin yaşam düzeyleri, sorunları, beklentileri, sorumlulukları bazında politikalar üretmektedirler.

Gazilerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yapması gereken rolleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Mevcut sorunu ve gelecekte gözlemlenen riskleri belirlemek

2. Birtakım teori ve kuramlar kullanılarak gazilerin normal yaşamlarını etkileyen sorunların ortadan kaldırılması
3. Gazilerin psikososyal değerlendirilmesi ve güçlü yönlerinin ortaya çıkarılması
4. Sosyal hizmet uzmanları sadece gazilerle değil, onların aileleriyle de çalışmalar yürütmektedirler.
5. Sosyal hizmet uzmanları müracatçıların sorunlarını çözmek için diğer meslek uzmanları ile işbirliği içerisindeydirler.
6. Bireyin kendine çizdiği yolda destek verilmesi
7. Gazilerdeki değişikliklerin desteklenmesi ve savunuculuk
8. Gaziler ve onların yakınlarıyla çalışmalar yapmak
9. Gazilerin sorun yaşadığı kimselerle arabuluculuk yapmak
10. Birey ve aileleri arasında köprü rolü oynamak
11. İhtiyacı olan gazilere danışmanlık yapmak ve planlama desteği vermek
12. Gazilerle ilgili politikalara yön vermek.

Gazilerle çalışan sosyal hizmet uzmanları öncelikle psikososyal değerlendirme yapması önemlidir. Psikososyal değerlendirmenin amacı, gazilerin, özellikle de engelli gazilerin mevcut durumlarının, rehabilitasyon ve tedaviyle baş etme becerilerini nasıl etkilediğini belirlemektir. Değerlendirme sırasında sosyal hizmet uzmanı öncelikle kendi bilgi ve becerilerini kullanarak bireyin kendi güçlü yönlerini ortaya çıkarmaya çalışır ve bu güçlü yönleri kullanarak sorunu çözmeye çalışır. Sosyal hizmet uzmanları sorunları daha geniş bir perspektifte ele almaktadır ve bu nedenle gazilerin yakın çevreleri ve özellikle aileleri tarafından ne ölçüde desteklendiğinin araştırılması atılan bir sonraki adımdır. Daha sonra elde edilen bilgiler sosyal hizmet uzmanları tarafından incelendikten sonra ekiple paylaşarak ortak müdahale planı hazırlanır. Müdahale planı hazırlanırken bireylerin istek ve beklentileri dikkate alınmalıdır (Nurdoğan, 2018).

Çalışmadan elde edilen verilere göre gazilerin psikososyal yönden güçlenmesi ve sosyal işlevselliğini yeniden sağlayabilmesinin yolunun kendilerine verilecek sosyal destek sistemleri ile 6 hayata tutunmaları ve yaşam kalitelerinin istenilen seviyeye gelmesi ile olabileceği vurgulanmıştır. Sosyal desteğin genel olarak aile üyeleri, arkadaşlar, özel insan olarak nitelendirilmiş sosyal hizmet uzmanı, tıp doktoru, psikolog, sevgili, Duyan nişanlı, komutan, amir vs. tarafından sağlandığı tespit

edilmiştir (Hartuplu, 2023).

1.9.1. Kuram ve Yöntemler

Sosyal hizmet mesleği pratik açıdan ele alınabilir. Dolayısıyla sosyal hizmet süreci, değerlendirme aşamasından başlayıp müdahale aşamasını da içeren ve profesyonel yardım sürecini sonlandıran aşamalardan oluşmaktadır. Bu yönde etkili bir şekilde çalışmak için bilimsel kanıtlara, kuramlara ve araştırmalara dayanması gereken pratik yönergelere ihtiyaç vardır. Örneğin, etkili bir şekilde iletişim kurmak için neye ihtiyacınız olduğunu bilimsel olarak kanıtlanmış kaynaklardan öğrenilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmete böyle bir perspektiften bakmak mekanik bir süreç olacaktır. Ancak sosyal hizmette kuramların varlığı bize, sosyal hizmet yaparken değerlendirme aşamasında nelerin dikkate alınması gerektiğini, insanlara nasıl yardım edileceğini, nasıl müdahale edileceğini, sürecin ne zaman ve nasıl sonlandırılacağını anlatmaktadır (Duyan, 2012).

Sosyal hizmette kuram kadar yöntemler de önemlidir ve ikisi arasında farklılıklar vardır. Kuram, sosyal hizmet profesyonellerinin bireylere, gruplara ve topluluklara yaklaşımını yönlendiren uygulamaya dayalı birleşendir. Kuram, durumlar ve davranışları tahmin etme, açıklama ve değerlendirme yapmaya yardımcı olur. Sosyal hizmet uzmanları belirli bir geçmişi olan, hedefi ve sorunu olan müracaatçılarla çalışırken kuramlar nasıl müdahale etmesi gerektiğini, onlara nasıl tepki vereceğine dair zemin hazırlar. Yöntemler kuramlardan farklı olarak sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarla çalışırken belirli hedefe ulaşmak için kullandıkları teknik ve yaklaşımlardır. Yaklaşım, uygulama, ve müdahale yönteme eş olarak kullanılan kelimelerdir. Örneğin fiziksel engelli gaziyle çözüm odaklı terapiyi kullanacağız. Bu zaman durumu tam olarak anlamak ve adımları belirlemek için kuram kullanılır. Müracaatçının sorunlarını çözerken hangi tekniklerden yararlanacağımızı yöntemler belirler (Karatay, 2015).

Gazilerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının en önemli sorunu kişinin engelli olması ve bunun bağlı onların yaşadığı psiko-sosyal sorunlardır. Gazilerle çalıştığımız zaman hazırladığımız müdahale planları farklı olduğu kadar kullanacağımız kuramlarda farklı olacaktır. Bu plan gazilerin engellilik ve psikolojik durumuna, aile yapısı, sosyal çevresine göre değişiklik gösterecektir. Gazilerle çalıştığımız zaman sistem kuramını, çözüm odaklı yaklaşımı ve güçlendirme yaklaşımını kullanabilmekteyiz .

1.9.2. Sistem Kuramında Gazilik

Sistem kuramı ilk defa bilime Ludvig von Bertalanffy getirmiştir. Sistem kuramı, sosyal hizmette bireylerin sorunlarının çözümünde yaygın olarak uygulanan bir kuramdır. Bu kuram, insanlara yardım ederken sadece kişiye veya bireye değil aynı zamanda çevresine de odaklanmamız gerektiğini ifade eder. Bireyin içinde yaşadığı aile, toplum ve ülkede sosyal hizmet sürecinin tüm aşamalarına dâhil edilmelidir. Bu kuram, danışmanlık, psikoterapi veya diğer mesleklerde insanlara yardım eden diğer yaklaşımlara karşı çıkan bir bakış açısıdır. Yani diğer yaklaşımlarda asıl odak noktası birey iken, bu kuramın asıl odak noktası hem birey hem de onu çevreleyen ortamdır (Duyan, 2012). Sistem birbirine bağlı ve karşılıklı etkileşim içerisinde olan parçaların oluşturduğu bir bütün ya da “aralarında ilişki bulunan birimler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır (Danış, 2006, s.47). Birey, bireyin etkileşim içinde bulunduğu ikincil kurumlar, değerlerimiz, inançlarımız, kültürümüz, toplum, sivil toplum ve kamusal kurumlar bireyi çevreleyen sistemlere birer örnek olarak verilebilir (Danış, 2014, s.645).

Sistem kuramına ilişkin temel noktalar aşağıdaki gibidir.

- Sistem kuramı diğer sistemleri bir parça olarak görür ve başkalarıyla sürekli iletişim halinde olduğunu algılar;
- Sistemler birbirine bağlıdır ve bunlar bireyleri, aileleri, toplulukları ve toplumdaki diğer sistemlerle birlikte nasıl iletişim kuracağımızı keşfetmemize yardımcı olur;
- Sistem bakış açısı özellikle ailelerle çalışırken bize yardımcı olur ve çoğunlukla bu alanda uygulanır (Karatay, 2015).

Bildiğimiz gibi sorunun anlaşılması için öncelikle sosyal hizmet uzmanları tarafından değerlendirme yapılmaktadır. Değerlendirme sırasında sorunun temel nedenleri, alt sistemler araştırılır ve sonunda bu sistemler toplanarak bir plan hazırlanmaktadır. Örneğin bir gazi yaşadığı sorunu sosyal hizmet uzmanıyla paylaşmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanının sorunun nedenlerinden, bireyin zorluk yaşadığı durumlara kadar incelemesi gerekmektedir. Gazi’yi bir sistem olarak ele alıp içinde bulunduğu alt sistemleri incelememiz gerekmektedir. Buna gazinin eğitim sistemi, aile sistemi, inanç sistemi, değer ve kültür sistemi, iş sistemi vb. şeyler dâhildir. Birey bu davranışları ile bu alt sistemleri etkilediği gibi, çevrede kendi davranışları ile bireyi etkilemektedir. Örnekte gördüğümüz gibi sistemin parçaları birbirleriyle etkileşim halindedir (Danış, 2006).

1.9.3. Güçlendirme Yaklaşımında Gazilik

Bildiğimiz gibi sosyal hizmet alanında pek çok farklı yaklaşım ve kuramlar kullanılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıların sorunlarını çözmek için kullandıkları yaklaşımlar müdahalenin türüne göre çeşitlilik göstermektedir (Danış vd., 2025, s.287-288) bu yaklaşımlardan en önemlilerinden biri de güçlendirme yaklaşımıdır. Güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmet alanına 20. yüz yılın son çeyreğinde girmiştir. Güçlendirme yaklaşımı müracaatçıların güçlü yönlerini bulup, geliştirmek üzerine bir oryantasyona sahiptir (Danış ve Sülü, 2016, s.228) Ancak güçlendirme yaklaşımının bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Güçlendirme yaklaşımının avantajları aşağıdakilerdir;

1. Güçlendirme yaklaşımı, başvuruların kendi güçlü yönlerini ve kaynaklarını fark etmelerine yardımcı olur ve bu sayede kendi sorunlarını çözmeye yeteneği oluşturulabilir.
2. Güçlendirme yaklaşımı danışanların özgüvenlerini artırmalarına, dolayısıyla danışanların kendi hayatlarının kontrolünü ellerine almalarına ve kendi seçimlerini yapmalarına yardımcı olur.
3. Güçlendirme yaklaşımı, sosyal adaleti teşvik etmeye yardımcı olur.

Güçlendirme yaklaşımının dezavantajları aşağıdakilerdir.

1. Müracaatçıların bir sorunla karşılaştıklarında kendi güçlü yönlerini keşfedebilmeleri için zamana ve desteğe ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla bu sürecin uzun vadeli bir süreç olması muhtemeldir.
2. Güçlendirme yaklaşımı bütün müracaatçılar için uygun olmayabilir. Örneğin şiddet veya istismar gibi travmatik deneyimler yaşamış müracaatçılar için bu yaklaşım uygun olmayabilir.

Gazilerin birey olduğunu ve diğer insanlarla aynı haklara sahip olduğunu kabul etmeliyiz. Gazilerin ve özellikle bedensel engelli gazilerin toplumdaki yerlerini alabilmeleri ve diğer insanlar gibi yaşamlarını sürdürebilmeleri için güçlendirme yaklaşımı büyük önem taşımaktadır. Her bireyin kendi gücünün ve potansiyelinin farkında olması ve bunu kullanabilmesi önemlidir. Örneğin gazilerle çalışan sosyal hizmet profesyonellerinin aileleriyle de birlikte çalışması gerekmektedir ve ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının aile ile birey arasında bir köprü oluşturması önemlidir. Ailenin gazinin mevcut sorununu kabul etmesi ve onun etrafında kendisine inanan insanların olması güçlü yönlerini

kullanmasına yardımcı olacaktır. Sosyal hizmet uzmanları açısından ailede çalışma yeteneği olan bireylere iş bulunması güçlendirme açısından atılan önemli bir adım olacaktır (Yıldırım, 2014).

1.9.4. Çözüm Odaklı Yaklaşım

Çözüm odaklı yaklaşım (ÇOY) 1985 yılında Shazer ve arkadaşları tarafından Kısa Süreli Aile Terapi Merkezi'nde yaptıkları araştırmaların ürünü olarak bugün psikoloji literatüründe ve sosyal hizmet alanlarında kullanılan yaklaşımlardan biridir. ÇOY müracaatçının soruna değil onun çözümüne odaklanmasına yardımcı olan yaklaşımdır.

İnsanların yaşamları boyunca karşılaştıkları sorun ve krizlerle başa çıkmak için kendi güçlü yönlerini kullanarak baş etme mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda: sosyal hizmet uzmanları tarafından çözüm odaklı yaklaşım sıklıkla kullanılmaktadır. Çözüm odaklı yaklaşım sorunla ilgili bilgi sahibi olmanın sorunu çözmeye katkısı olmadığı görüşünü savunmaktadır(Wikipedia, 2022).

ÇOY'ı diğer kuram ve yaklaşımlardan ayıran iki önemli farklılık bulunmaktadır: Çözüm sorunla ilgili olmayabilir ve sorunu çözmek için sorunun ne olduğunu bilmenize gerek yoktur. Çözüm odaklı bir yaklaşım benimserken sosyal hizmet profesyonellerinin çeşitli teknik ve yöntemleri kullanması beklenmektedir. Dinleme, empatik tepki verme, pekiştirme, değerlendirme, hedefleri belirleme, açık uçlu sorular sorma, derecelendirme gibi müdahale yöntem ve teknikleri çözüm odaklı yaklaşımın temelini oluşturur (Şahin, 2022).

1992 yılında Walter ve Peller ÇOY odaklı çalışma yürütürler ve sonuç olarak bu yaklaşıma ait varsayımlar ortaya çıkar. Bunlar aşağıdakilerdir:

1. Soruna değil çözüme odaklanmak. Olumsuz olaylara odaklanmamak, olumlu düşünmek ve geleceğe odaklanmak bireyin değişimine ve sorunlarının çözümüne daha iyi etki eder.
2. Müracaatçının sorunun olmadığı zamanların bulunması ve oraya odaklanmasının sağlanması. Bunun sayesinde hayatında yolunda giden yönlerin olduğuna ve yakın arkadaşlarının veya uzmanların yardımıyla bu yönlerin çoğaltılmasına yardımcı olabileceğine anlatmak.

3. Küçük sorunların çözülmesi ardından büyük sorunların çözümünde kilit rol oynar. Sosyal hizmet uzmanları müracaatçıya sorunların çözümüne açık olmalarına ve küçük adımların büyük değişikliklere yol açtığı fikrine yöneltilmelidir.
4. Değişim her zaman olabilir. Her zamanımızın aynı olması mümkün değildir ve hayatımızın bir bölümünde sorunlarla karşılaşmamız normaldir. Karşılaştığımız sorunlar bize farklı deneyimler kazandırır. Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılara hayatın değiştiğini ve bunun normal olduğunu açıklamalıdır.
5. Müracaatçıların sorunlarının çözümü için daha fazla bilgiye gerek yoktur. İlk görüşmede sosyal hizmet uzmanları soruna ilişkin kapsamlı ve kısa bilgiler alır ve daha sonra sorunla ilgili bilgi almak yerine çözüme odaklanmaya başlarlar (Walter ve Peller, 1992; Dölek ve Kurter, 2014) .

ÇOY'ın temel amacı soruna değil çözüme odaklanmak ve sorunu müracaatçıyla ve sosyal hizmet uzmanının profesyonel dokunuşlarıyla birlikte çözmektir. Burada sosyal hizmet uzmanları sorunun çözümü için birtakım sosyal hizmet modellerini de kullanılmaktadır ancak en önemlisi danışana sorunu tek başına çözmeyi ve hayatının geri kalanında diğer sorunları kendi başına çözebilmeyi öğretmektir.

ÇOY'da sosyal hizmet uzmanları ve diğer uzmanlar tarafından kullanılan birçok teknikler vardır. Teknikler şunlardır: mucize soru, değişmeye dikkat çeken sorular, başa çıkma becerilerine yönelik sorular, görüşme esnasında probleme bağlı olmadan yapılan konuşmalar, iltifatlar ve övgü (Doğan, 1999).

Gazilerle çalışan sosyal hizmet uzmanları, onların sorunlarını çözmek için sıklıkla Çözüm Odaklı Yaklaşım kullanılmaktadır. Bildiğimiz gibi gazilerin sorunlarını en iyi bilen ailesi ve yakın çevresidir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanı sadece gazi ile değil, ailesi ve yakın çevresi ile de çalışmalı ve işbirliği içerisinde olmalıdır. Mesela görme engelli bir gazinin görmesi mümkün olmayabilir ama işyerleriyle iş birliği yaparak onlara engelsiz işyerleri sağlayabiliriz. Çözüm odaklı yaklaşımın temel hedeflerinden biri müracaatçılarda olumlu değişimlerin sağlanmasıdır. Bu nedenle bazı müracaatçıların sorunları ilk seansta çözülebilmektedir (İveson, 2002).

2. BÖLÜM: METODOLOJİ

2.1. Yöntem ve Teknik

Yaptığımız araştırmanın konusu ve günümüzde ne kadar önemli olduğunu inceledikten sonra uygun yöntemin seçilmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere araştırmalar nicel, nitel ve karma olmak üzere 3 bölüme ayrılmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz araştırma biçimlerinin farklı araştırma yöntemleri de bulunmaktadır. Bu araştırma türlerini hangisinin daha iyi, hangisinin daha az kullanıldığı konusunda karşılaştırmak doğru değildir. Nitel ve nicel araştırmalarda sorulan temel sorular farklıdır. Nitel araştırmada “Nasıl?”, “Ne şekilde”, “Niçin”, sorularına, nicel araştırma türünde ise “Ne kadar”, “Kaç tane”, “Ne kadar sıklıkla” gibi sorulara cevap bulunmaya çalışılmaktadır (Akar, 2024).

İkinci Karabağ Savaşı Gazilerinin psiko-sosyal sorunlarının incelenmesi ve çözüm önerilerinin oluşturulmasını hedefleyen bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma Azerbaycan’ın başkenti olan Bakü’de yapılmıştır. Araştırmacı tarafından sorunları belirlemek ve çözüm yollarını bulmak için yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmış ve bu sorular Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Sorular tek oturumluk görüşme şeklinde yapılmıştır. Ortalama görüşmeler 45-50 dk sürmüş ve araştırmacı tarafından kişilerin izinleri alınarak onların cevapları ses kaydına alınmıştır. Kişilerin durumlarından dolayı görüşmeler hem yüz yüze, hemde çevrimiçi yapılmıştır. Oturumlara psiko-sosyal problemleri bulunan 20 birey katılmıştır.

2.2. Araştırma Soruları

Bu araştırmanın temelinde 3 soru bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. İkinci Karabağ Savaşı gazileri hangi psiko-sosyal sorunları yaşamaktadır?
2. Gazilerin yaşamış oldukları psiko-sosyal sorunlarına çözüm önerileri nelerdir?
3. Gazilerin psiko-sosyal sorunlarla baş etme becerileri nelerdir?

Bundan başka çalışmanın beş ana başlığı vardır. Bunlar aşağıdakilerdir:

1. İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin engellilik durumuyla ilgili ortaya çıkan sosyal sorunlar
2. İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin engellilik durumuyla ilgili ortaya çıkan psikolojik sorunlar

3. İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin engellilik durumuyla ilgili ortaya çıkan ekonomik sorunları
4. İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin engellilik durumuyla ilgili ortaya çıkan çevresel sorunlar
5. İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin engellilik durumuyla ilgili ortaya çıkan diğer sorunlar

Diğer sorunlara gazilerin boş zamanlarını değerlendirme, eğitim vb. sorunlar dahil edilebilir. Son başlıkta sorulmayan, gazilerin mevcut diğer psiko-sosyal sorunlarının belirlenmesi amaçlanmış ve bu sorulara cevap şıkları eklenmeyip, kişilerin bu sorulara daha kapsamlı cevap vermeleri hedeflenmiştir. Sonuç olarak İkinci Karabağ Savaşı gazilerinin psiko-sosyal sorunları araştırılmış ve bu sorunların çözümü için onların belirttikleri çözüm önerileri sunulmuştur.

2.3. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu İkinci Karabağ Savaşı gazileri oluşturmaktadır. Bu çalışma Azerbaycan'ın başkenti olan Bakü'de yapılmıştır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış formun soruları 20 gaziye yöneltilmiştir. Çalışma yapılmış grupta bulunmuş gazilerde engelliliğin farklı türleri bulunmaktadır. Buraya ortopedik engelli, konuşma ve duyma yitisinin bir kısmını kaybetmiş, görme engelli gaziler dahildir. Gazilere kartopu modeliyle ulaşılmıştır. Gazilerle çalışmaya başlamadan önce kendilerinden izin alınmış ve onlara araştırma hakkında bilgi verilmiştir.

2.4. Veri Toplama Aracı ve Süreç

Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de yaşayan İkinci Karabağ Savaşı gazilerinden 20 kişiyle görüşme yapılmıştır. Gazilerle görüş yapılmadan önce kendilerine bilgi verilmiş ve Sakarya Üniversitesi'nden etik izin belgesi gönderilmiştir. Toplamda 23 gaziyle konuşulmuş, ancak bunlardan 20'si görüşmeye izin vermiştir. 20 kişiden her biriyle yüz yüze veya çevrim içi görüşme yoluyla veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde gizliliğin korunması amacıyla katılımcıların her birinin adına ayrı bir kod oluşturulmuştur. Görüşmelerde gazilerden ses kaydı alınması için izin alınmıştır. Gazilerin sorularını daha iyi anlamak ve doğru yanıtlar alabilmek için sorular Azerbaycan

diline çevrilerek verilmiştir. Araştırma sonucunda problemin tam olarak tespit edilebilmesi için kendilerine anlamsız gelen sorularla ilgili tek tek açıklama yapılmıştır.

Aşağıda belirtilen detaylara veriler toplanıldığı zaman dikkat edilmiştir:

Bireylerin İkinci Karabağ Savaşı gazileri olması

Gazilerin çoğunluğunun fiziksel engelli olması (işitme, görme, konuşma, ortopedik engelliler)

Evli ve evli olmayan gazilerin eşitliği (daha iyi bir karşılaştırma için)

Görüşme yapılan gazilerin kendilerini kanıtlamış olması (bu şekilde çözüm önerilerini daha kolay bulmak mümkün olmuştur.)

Görüşmelerde gazilerin soruları daha rahat bir şekilde cevaplayabilmeleri için sorular çoktan seçmeli yapılmamıştır. Demografik bilgiler içeren yedi vebunların dışında kişinin sosyal-psikolojik sorunlarını içeren 18 soru vardır. Sorular hazırlanmadan önce bu konuyla ilgili birçok araştırma yapılmış ve bu yönde daha önce yapılan araştırmalar incelenmiştir.

Görüşme formu hazırlanarak Sakarya Üniversitesi Etik Kuruluna sunulmuş ve “Sakarya Üniversitesi Etik Kurul Onay Belgesi” alınmıştır. Daha sonra görüşmeler başlatılmıştır. 14.03.2024 tarihinde ilk görüşme, 25.09.2024 tarihinde son görüşme yapılmıştır. Oturumların en uzununu 72 dakika, en kısa süreni ise 25 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Veri analizi öncesinde planlama yapılmıştır. Bu plan, verileri bir ses kayıt cihazı ile kaydetmek, bu verilerin tamamını okuyup analiz etmek ve kodlamak için tasarlanmıştır. Planlanan gaziler ile görüşmeler yapılmış ve onların izinleri alınarak sorulara verdikleri yanıtlar kayıt altına alınmış ve daha sonra bu veriler Nvivo nitel analiz programıyla işlenmek üzere bilgisayara aktarılmıştır.

Bilindiği gibi nitel araştırmanın çeşitli yöntemleri vardır. Bunlar aşağıdakilerdir:

1. Görüşme yöntemi ile nitel araştırma
2. Gözlem yöntemi ile nitel araştırma
3. İçerik analizi yöntemi ile nitel araştırma
4. Betimsel analiz yöntemi ile nitel araştırma
5. Metin/doküman analizi yöntemi ile nitel araştırma

Bu araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemiyle verileri tespit etmek ve verilerde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmak mümkündür. Araştırmanın veri kodlama kısmında veriler dikkatlice okunup incelenmiş ve bölümlere ayrılmıştır. Kişilerin isimleri kullanılmamıştır ve buna uygun şekilde kullanılmıştır.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Bu araştırmanın amacı 2. Karabağ savaşı gazilerinin yaşadıkları psiko-sosyal sorunları ve bu sorunların neden olduğu diğer sorunları tespit etmek ve bunların çözümüne yönelik önerileri oluşturmaktır.

Araştırma kapsamında yapılan içerik analizi sonucunda katılımcıların gazi olduktan sonraki psiko-sosyal sağlık boyutuna ilişkin elde edilen bulgular yedi başlıkta incelenmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde psiko-sosyal sorunları olan gazilerin demografik bilgilerine ilişkin bulgulara yer verilirken, ikinci bölümde gazilerin engellilik öykülerine ilişkin bulgular, üçüncü bölümde gazilerin sosyal alanda karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine dair bulgular, dördüncü bölümde psikolojik alanda oluşan problemler ve çözüm önerilerine ilişkin bulgular, beşinci bölümde ekonomik alanda oluşan problemler ve çözüm önerilerine ait bulgular, altıncı bölümde çevresel sorunlar ve çözüm önerilerine ve son olarak burada yer almayan ama engellilik sebebiyle var olan problemler ve çözüm önerilerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular

Tablo 1’de görüşülen gazilerin yaş, eğitim durumu, cinsiyetleri, medeniyet durumu, engellilik türü ve yaşadıkları şehirlere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

No	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni durum	Engellilik türü	Meslek	Şehir
K1	22	E	Lisans	Bekâr	Görme	Çalışmıyor	Bakü
K2	24	E	Lisans	Bekâr	Ortopedik	Tamirci	Bakü
K3	28	E	Orta öğretim	Evli	Konuşma	Çalışmıyor	Bakü
K4	27	E	Lisans	Bekâr	Ortopedik	Taksici	Bakü
K5	26	E	Lisans öğrencisi	Bekâr	Ortopedik	İnşaatçı	Bakü
K6	24	E	Ön lisans	Evli	Ortopedik	Berber	Bakü
K7	27	E	Orta öğretim	Evli	Ortopedik	Berber	Bakü
K8	23	E	Lisans öğrencisi	Bekâr	Ortopedik	Çalışmıyor	Bakü
K9	26	E	Lisans öğrencisi	Bekâr	Ortopedik	Video montaj,	Bakü
K10	26	E	Lisans öğrencisi	Bekâr	Görme	Parfümcü	Bakü
K11	23	E	Orta eğitim	Bekâr	Ortopedik	Kurye	Bakü
K12	28	E	Lisans öğrencisi	Bekâr	Ortopedik	Çalışmıyor	Bakü
K13	26	E	Lisans	Bekâr	Ortopedik	Çalışmıyor	Bakü
K14	27	E	Orta öğretim	Bekâr	Ortopedik	Çalışmıyor	Bakü

K15	24	E	Lisans	Bekâr	Ortopedik	Çiçekçi	Bakü
K16	27	E	Ortam eğitim	Bekâr	Ortopedik	Çalışmıyor	Bakü
K17	27	E	Orta eğitim	Bekâr	Görme	Çalışmıyor	Bakü
K18	30	E	Lisans	Evli	Ortopedik	Çalışmıyor	Bakü
K19	32	E	Orta eğitim	Evli	Ortopedik	Taksici	Bakü
K20	25	E	Orta eğitim	Bekâr	Ortopedik	Kurye	Bakü

Tablo 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Demografik Özelliklerine Dair Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimizde görüşülen 20 kişinin 20'si erkektir. Engellilik türüne göre katılımcılardan 5'i görme engelli, 16'sı ortopedik engelli, 5'i konuşma engelli ve 1'i engellidir. Medeni durumlarına göre erkeklerin 7'si bekâr, 15'ü evlidir. Araştırma Bakü şehrinde yapıldığına göre katılımcıların tamamı Bakü şehrinde yaşamaktadır.

3.2. Engellilik Öyküsü ve Genel Değerlendirme

Görüşülen gazilere engelliliğin ne zaman ve nasıl oluştuğuna ilişkin sorular soruldu ve buna ilişkin bulgular araştırmaya dâhil edildi.

3.2.1. Engellilik Durumunun Nasıl ve Ne Zaman Başlamasıyla İlgili Bulgular

Genel olarak gazilerde psiko-sosyal sorunların ortaya çıkması çoğunlukla onların engellilik durumları ile ilişkilidir. Gazilerin psiko-sosyal sorunlarının nedenlerinin ve bu sorunların nasıl aşıldığının öğrenilmesi oldukça önemlidir. Görüşülen gazilere, nasıl ve ne zaman gazi oldukları ile ilgili soru sorulduğunda, 4 kişi bunun savaştan sonra mayına basmaları sonucunda ve 16 kişinin ise savaş sırasında yaralanarak gazi olduklarını söylemektedirler. K1 ve K17 görme engelli bireylerdir ve bu durumun İkinci Karabağ Savaşı'nda düşmanın top ateşi sonucu yanlarında meydana gelen patlama sonucu oluştuğunu söylemektedirler.

“Bu durum savaş sırasında yaşandı ve patlama sonucu bir gözümün ağır hasar görmesi sonucu hastaneye kaldırıldım. Uyandığımda bir gözüm tamamen görmüyordu, diğer gözüm ise bulanıktı. Ağır hasar gören gözüme Türkiyeli doktorlar tarafından protez göz takıldı. Gözlerimin durumu şimdi de aynı”. (Katılımcı 1)

“Düşmanın attığı top mermisinin yanıma düşmesi sonucu iki gözümü de kaybettim. Türkiye’de tedavi görmeme rağmen gözlerim eski durumuna kavuşamadı”. (Katılımcı 17)

K2, K8 ve K12 bu durumun savaş sırasında mayına basmaları sonucunda ortaya çıktığını belirtmektedir.

“Bir gece Laçın yönündeki operasyonumuzda düşmanla girdiğimiz çatışmada arkadaşlarımdan birinin mayına basması sonucu patlama meydana gelmiş ve beni havaya fırlatmıştır. Hiçbir yerimde iğne deliği yarası yoktu, kan bile yoktu ama çok fazla kırık vardı. Karaciğerim ve bazı i organlarım delinmişti, kolum 3 yerden, bacağımla 4 yerden kırılmıştır. Sonunda omuriliğim kırıldı ve beni fel etti. şimdi belden aşağısı felliyim”. (Katılımcı 2)

“Savaş sırasında bacağımla 2 yerden vurulmuştu ve hastaneye kaldırıldığımda çok kan kaybetmiştim ve bilincim yerinde değildi. Uyandığımda kendimi hastanede buldum ve daha sonra doktorlar ve ailem bana bacaklarımdan birinin diz altından kesildiğini söylediler. şimdi amputasyon olmuş ayağımın yerine protez ayak kullanıyorum”.(Katılımcı 8)

“Tuzaklı mayına bastım ve mayın benden 1 metre uzakta patladı ama bacağımla yırtıldı ve iki ayağımıda yitirdim. Vücudumda hala şarapnel parçaları var. şimdi Almanya’dan getirilmiş protez ayakları kullanıyorum ve bu az da olsa yrmemeye yardımcı oluyor”. (Katılımcı 12)

3.2.2. Gazilik durumunun Bireyin Hayatına Etkisiyle İlgili Bulgular

Katılımcıların tamamı sonradan engellilik yaşadıkları için bu durumun hayatlarını daha çok etkilediğini ve alışmanın kolay olmadığını ifade etmiştir. Bu duruma alışmanın zaman aldığını, başlangıçta pek çok psiko-sosyal sorun yaşadıklarını, zaman zaman halen bu sorunları yaşadıklarını da dile getirdiler. K18 bu durumu şöyle ifade etmiştir.

“Savaşın bitiminden sonraki ilk yıllarda insanların bize karşı bakış açısı ve tutumu tamamen farklıydı. Bu yüzden gazi olmaktan gurur duyuyordum. Ancak zamanla bunların hepsi değişti. Gerçekle yüzleşmem gerektiğini sonradan anladım. İlk başta sabah kalkıp işe gidemeyeceğim, kendimi aileye yük olarak göreceğim düşüncesi beni çok endişelendirdi. Normalde savaştan önce çok aktif bir hayat yaşıyordum ama artık günlerimin çoğunu evde geçirmek zorunda kalıyorum”. (Katılımcı 18)

Katılımcılardan K6 bu duruma daha çok ailesinin zlmesinden dolayı endişelendiğini ifade etmiştir.

“Savaştaki en büyük korkum bacaklarımı kaybetmektir. Mayına basmam sonucu bacağımla birini kaybettim ve ilk başlarda ailemin desteği olmadan hiçbir şey yapamıyordum. Ancak devletimiz sayesinde bana son model protez bacak sağladılar

ve bu sayede eskisi gibi olmasa da bazı ihtiyaçlarımı kendim karşılayabiliyorum”.(Katılımcı 6)

Katılımcı 10 ise bu durumu daha çabuk atlattığını ve psiko-sosyal açıdan sorun yaşamadığını ifade etmiştir.

“Tek gözümün göremeyeceğini ilk fark ettiğimde büyük bir şok yaşadım ama diğer gözümle görebildiğim için çok şanslı olduğumu düşündüm. Bu düşünceyle gazi arkadaşlarımdan daha çabuk durumu atlattım. Görmeyen gözümün yerine de protez göz takıldı, artık o gözle göremiyorsam, en azından başkalarının benim tek gözüm olmadığını fark etmesini engelliyor. Savaştan sonraki 1 yıl benim için zor olsa da artık hayatıma tek gözle devam etmeye alıştım. Devletten aldığım yardımla geçimimi sağlamanın zor olacağını düşündüğüm için iş buldum ve neredeyse savaş öncesi hayatıma geri döndüğümü söyleyebilirim”. (Katılımcı 10)

“Durumumu anladıktan sonra artık benim için hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını anladım. Tabii bu duruma çok üzıldüm ama aileme hissettirmemeye çalıştım. Çünkü ben mutlu olduğumda onlar da mutluydu. Şu anda psikolojik ve sosyal durumum oldukça iyi, en azından iyi olmaya çalışıyoruz. Ailem olmasaydı belki bu durumu atlatamazdım diye düşünüyorum”. (Katılımcı 13)

3.2.3. Fiziksel Engelliliğin Gazilerde Oluşturduğu Duyguların İncelenmesine İlişkin Bulgular

Gazilere engelliliğin kendilerine nasıl hissettirdiği sorulduğunda, bazı gaziler bu durumla yaşamayı öğrendiklerini söylerken, bazıları da devlet ve toplum tarafından yeterince ilgi göremedikleri için bu travmayı hala atlatamadıklarını ve pişmanlık duyduklarını ifade etmiştir. Gazilerin diğer doğuştan engelli olan bireylere göre daha fazla psiko-sosyal sorun yaşadıkları, bazılarının ise bu durumu aşamayarak intihar ettiği görülmektedir. Çünkü gazilerin tamamı neredeyse 20 yıldır fiziki olarak engelsiz hayat yaşamıştır. Daha sonra bu duruma düştükleri için yeni hayata alışmaları biraz daha zor olmaktadır. K12 durumunu aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Savaştan sonra hayatımda birçok büyük değişiklik oldu. Kapanmalar yaşadım ve hala yaşıyorum. Hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını biliyorum ama Allah'tan tek isteğim bu duruma bir an önce alışabilmemdir”. (Katılımcı 12)

Katılımcılardan K1 Engelliliği nedeniyle istediği işi bulmakta zorlandığını belirtmiştir. Azerbaycan'da gazilerin topluma uyumu için uygun işlerin bulunmamasından şikâyet etmektedir.

“Devletin bana verdiği engelli parası sadece bana yetiyor ama ailemde var o yüzden çalışmak zorundayım. Durumum nedeniyle iş bulmam zor. Hükümetimizden ricam ya bize daha fazla yardımcı olun ya da gazilerimize uygun işyerleri açılmasıdır.” (Katılımcı 1)

Katılımcılardan K7 yaralandığında durumunun kötü olduğunu, hastanede gözlerini açtığında durumum kendisine bildirildiğinde büyük bir soğukkanlılıkla kabul ettiğini belirtmiştir.

“Fuzuli istikametinde savaşa girdiğimizde komutan her şeye hazırlıklı olmamızı ve çok ağır bir savaş olacağını söylemişti. Bu yüzden kendimi her şeye hazırlamıştım. Normal hayatta çok soğukkanlı bir insanım ve savaşta yaralandığımda aslında durumumun ciddi olduğunu hissettim, hastanede gözlerimi açtığımda bana durumum ile ilgili bilgi verildiğinde kendimi kötü hissettim ancak bunu soğukkanlılıkla karşıladım”. (Katılımcı 7)

Katılımcıların birçoğu engelli olduklarını kabullenmelerinin biraz zaman aldığını, bazıları ise henüz alışamadıklarını ifade etti. Katılımcı K9 bu duruma henüz alışamadığını ve bazen bunalıma girdiğini ifade etmiştir.

“Yaşım küçük olduğundan mı yoksa başka sebeplerden mi bilemiyorum, bu durum bana hala rüya gibi geliyor, uyandığımda her şeyin eskisi gibi olacağını düşünüyorum. Bazen yalnızlığında ağlıyorum. Doğru, sağ olsunlar, arkadaşlarım ve ailem bana çok yardımcı oluyor ama onların bana karşı davranışları bazen kendimi suçlu hissetmeme neden oluyor. Psikologdan yardım alıyorum ve biraz toparlanmama yardımcı oluyor. İnsan her şeye alışıyor, bende bu durumla yaşamaya alışırım diye düşünüyorum”.(Katılımcı 9)

Katılımcılardan K16 ve K20 psikolojik olarak daha çok yorulduğunu ifade ederek, insanların onlara daha acınası bakmalarından rahatsız olduğunu söylemektedir.

“Ailem ve arkadaşlarım bu durumu kabullendi ama çevremdeki bazı insanların hala bana acıyarak bakmaları beni endişelendiriyor. Sanırım insanlar bu davranışın umursama belirtisi olmadığını henüz anlamadılar. Çünkü kendimi engelli biri olarak görmüyorum. Onlara hayatımda hiçbir şeyin değişmediğini, her şeyin sırayla olduğunu inandırmakta zorluk yaşıyorum.”(Katılımcı 16)

“Gazilere yardım etmek istiyorsak öncelikle maddi yardımdan önce toplumun bize nasıl davranılması gerektiği konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. İnsanlarımız duyarlı insanlar ama bazen yanlış yaptıklarını da söyleyebilirim.

Kendimi engelli olarak görmüyorum ve insanlardan beni engelli olarak görmemelerini rica ediyorum. Çünkü gururum kırılıyor.”(Katılımcı 20)

3.2.4. Gazilerin Boş Zamanlarını Değerlendirmesine İlişkin Bulgular

Katılımcıların bir kısmı boş zamanları olmadığını ancak olduğunda daha çok arkadaşlarıyla vakit geçirirken, bir kısmı da hobileriyle ilgili aktivitelerle meşgul olmaktadır. Katılımcılar zamanlarının çoğunu verimli geçirdiklerini ve arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirdiklerini söylemektedir.

Katılımcılardan K18, boş zamanını verimli geçirdiğini ve gazi olduğu ilk yıllara nispeten şimdi sosyalleşmeye daha fazla zaman ayırdığını söylemektedir.

“Çok fazla boş zamanım var ve her gün yaptığım tek şey bazen doktora gidip check-up yaptırmak oluyor. Boş zamanlarımın çoğunu evde film izleyerek ve müzik dinleyerek geçirirdim ama bunun psikolojik olarak beni kötü etkilediğini görünce daha fazla sosyalleşmeye karar verdim ve diğer gazi arkadaşlarımla dışarı çıkıyoruz, bir yerde oturup çay içip sohbet ediyoruz. Artık boş zamanlarımı daha verimli geçirdiğimi söyleyebilirim”.(Katılımcı 18)

K15 boş zamanlarında hobi amaçlı faaliyetlerle daha çok meşgul olduğunu söylemiştir.

“Çizim yapmak çocukluğumdan beri en sevdiğim aktivitedir. Müzik dinlemekten çok çizim yapmayı seviyorum. Savaşta ellerimi ve gözlerimi kaybetmediğim için Allah’a çok şükrediyorum, yoksa hayattaki en sevdiğim şeyi elimden alırdı”. (Katılımcı 15)

Katılımcı K2 çalıştığını ve bu nedenle fazla boş vaktinin olmadığını belirtmiştir.

“Günümün çoğunu işte geçiriyorum ve eve geldiğimde ise vaktimi ailem ve çocuklarıma ayırıyorum. Ancak bazı günler evden çalıştığım için biraz zamanım olabiliyor. Bu zaman film izlemeyi sevdiğim için filmi izliyorum”.(Katılımcı 2)

Katılımcı K11 boş zamanlarını daha çok kitap okuyarak ve klasik müzik dinleyerek değerlendirdiğini söylemiştir.

“Çocukken annem beni dans kursuna yazdırmıştı ve bunun sayesinde ben de müzik, kitaplar ve genel olarak sanatla ilgilenmeye başladım. Boş zamanlarımı oldukça verimli geçirdiğimi söyleyebilirim. Dahi bestecilerimizin klasik müziklerini dinlerken kitap okumayı çok seviyorum, bazen de hava güzel olduğunda parka gidip açık havada kitap okuyorum. Bazen bir yazı yazıyorum, en derin duygularımı yazıya döküyorum ve bu beni çok rahatlatıyor. Arkadaşlarımla birlikte tiyatroya giderim, en azından ayda bir gitmeye çalışırız. Arkadaşlarımla tiyatroyla ilgilenmediği

doğrudur ama sağ olsunlar bana göre gidiyorlar. Hayatta çok az şey zor zamanlarda iyi bir arkadaşla sahip olmaktan daha önemlidir”.(Katılımcı 11)

Gazilerin cevaplarından yola çıkarak çoğunun boş zamanlarını verimli bir şekilde geçirdiğini ve bunun da sosyo-psikolojik durumlarını iyileştirdiğini söyleyebiliriz.

3.3. Gazilerin Yaşadığı Sosyal Sorunlarına İlişkin Bulgular

Gaziler engelliliklerinden dolayı aile ve arkadaş çevresinde ve genel olarak toplumda sosyal sorunlar yaşamaktadırlar. Başlangıçta gazilerin sosyal sorunlarının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü herkes onların engelli olmadığı duruma alıştığı için farklı tepki vermesine neden olabiliyor. Gazi aileleri ilk başta gazilerin durumunu tam olarak anlayamasalar da zaman geçtikçe durumun farkına vardıklarını söyleye biliriz. Sosyal ortamda daha fazla sorun yaşadıkları görülüyor. Bu sorunlar farklı şekillerde kendini göstermektedir. Bazen arkadaşlarının onlara karşı tutumunun değişmesinden kaynaklanabileceği gibi, dışarı çıktıklarında şehrin şartlarından da kaynaklanabilir.

3.3.1. Gazilerin Engellilik Durumlarıyla İlgili Yaşadığı Sosyal Sorunlar

Araştırmaya katılan gazilerin çoğunun sosyal sorunlarının toplumdan kaynaklandığını söylemişlerdir. Gazilerin aile ve arkadaş ortamında herhangi bir sorun yaşamadıklarını ve sosyal açıdan sorunlar daha çok toplumun kendilerine engelli birey muamelesi yapması, dolayısıyla onlara önyargıyla yaklaşmasıyla alakalı olduğu görülmektedir.

Katılımcılardan K19 toplumu dikkate almadığını ve insanların kendisine nasıl davrandığını umursamadığını söylesede, daha sonra sorunlarını dile getirdiğinde psikolojik sorunlarının temel nedeninin sosyal sorunlarla ilgili olduğu sonucuna varılmıştır.

“Herhangi bir sosyal problemim yok. Ama toplumda bazı zorluklar yaşadığımı söyleyebilirim. Mesela metrolar dolu ve ben metroya binemiyorum, bizim gibi engellilerin alanı daha az ve o alanı başkaları kullanıyor. Otobüse binerken de bazı zorluklar yaşıyorum. Genel olarak Azerbaycan'ın savaş halinde olan bir ülke olduğunu ve şehrin altyapısının buna göre yapılması gerektiğini düşünüyorum. Şehre yalnız yürüyeceğime sağlığıma güveniyorum ama şehrimde güvenmiyorum”.(Katılımcı 19)

Katılımcı K16, insanların kendisine karşı davranışlarından endişe duyduğunu ve sosyal sorunlarının temel nedeninin de bu olduğunu ifade etmiştir.

“Toplum içine çıktığımda insanların bana farklı bakmaları ve bana bir şey yapamayacakmışım gibi hissettirmeleri beni rahatsız ediyor. Ben gencim, vatan uğruna savaşıp gazi oldum. Ben aynı kişiyim ve gazi olmanın hiçbir şeyi değiştirmedini insanlara anlatamıyorum. Bu sorunlar beni psikolojik olarak yoruyor ve gururuma dokunuyor. Benim evlenip aile kuracak yaşıma ama insanların bana karşı davranışları özgüvenimi kırıyor”.(Katılımcı 16)

K5 zaten sosyal alanla ilgili sorunlarını geride bıraktığını ve normal hayatına devam ettiğini söylemiştir.

“Gazi olduktan sonra sosyal hayatımda hiçbir sorun yaşamadım dersem yalan söylemiş olurum. Elbette birçok gazi arkadaşım gibi ben de savaşın bitiminden sonraki ilk yıllarda birçok sosyo-psikolojik sorun yaşadım ve bu sorunları çözmenin bir yolu olarak şiddete başvurduğum zamanlar oldu. Daha sonra ailemin ve yakın çevrem bana karşı tutumları bu sorunları aşmamda büyük rol oynadı. Üniversite okuduğum için rahat bir iş bulabildim. Tabii ki gazi olmanın iş bulma sürecimi kolaylaştırdığını söyleyebilirim. Önemli olan sen kendine üzülsen başkaları da sana üzülür ve bu yüzden ilk önce her şeyden önce kendi kendimin psikoloğu oldum. İlk yıllarda psikoloğa gittiğimde çok da etkili olduğunu söyleyemem. Kendimi düştüğüm yerden kaldırdım”.(Katılımcı 5)

Katılımcıların K20'si sorunlarını dile getirmiş ve sorunlarının çoğunun toplumdaki düşüncesiz insanlardan kaynaklandığını ifade etmiştir.

“Savaşın bitiminden sonraki ilk aylarda diğer gazi arkadaşlarım gibi biz de askeri üniformalarla dışarı çıktık ve herkes bize teşekkür etti, hatta bizi ihtiyacımız olan yere götürdü, hatta sanki ünlü insanlarmışız gibi bizimle fotoğraf çektiler. Ama artık toplumun bizimle ilgili kaygılarını bir kenara bırakıyorum, düşüncesizce davranışları artıyor. Bazen insanların bana bakıp kulaklarını çektiğini bile gördüm. Biz çok unutkan bir milletiz, ne yazık ki Karabağ savaşı bitti, ilgi de bitti”. (Katılımcı K20)

3.3.2. Sosyal Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular

Sosyal ilişkiler, insan hayatının önemli bir parçasıdır ve bu ilişkiler içerisinde yaşanan sorunlar, bireylerin psikolojik ve sosyal sağlığını olumsuz etkileyebilir. Araştırmaya katılan gazilerin engellilik türüne göre toplumsal açıdan yaşadıkları sorunlarla baş etme becerileri farklılık göstermektedir. Gazilerin verdiği yanıtların büyük çoğunluğu sabırlı olmak ve kişilere engellerinin sosyal ilişkilerini etkilemeyeceğini anlatmak yönündedir.

Katılımcılardan K3, konuşma engeli olduğu için insanlarla iletişim kurmakta zorluk çektiğini ve düşüncelerini yazarak ifade ettiğini söylemiştir.

“Azerbaycan'da çok az kişi işaret dilini biliyor. Ben de bilmiyordum ama savaştan sonra konuşma yeteneğimi kaybettiğim için evde öğrendim. İnsanlarla çoğunlukla telefonla iletişim kuruyorum”. (Katılımcı 3)

Katılımcılardan K19, insanların düşüncelerini dikkate almadığını, her şey yolundaymış gibi davrandığını, bu sayede bazı sosyal sorunlardan kurtulduğunu ifade etmiştir.

“Hayatımda hep sorunlar yaşamama rağmen bunu hiç belli etmedim ve her şey yolundaymış gibi davrandım. İnsanların benim hakkımda ne düşündüğü, bana nasıl baktığı umurumda değil demek daha doğru olur. Azerbaycan'da engellilerle çalışan profesyonellerin sayısı çok az olduğundan sorunları görmezden gelmek hem psikolojik hem de sosyal sorunlarımı azaltıyor ve hayatımda her şeyin yolunda olduğunu varsayarak yoluma devam etmek benim uyguladığım çok etkili bir yöntem olduğunu diyebilirim”. (Katılımcı 19)

Katılımcılardan K14 ise savaşta yüzünün yanması ve kötü durumda olması nedeniyle insanlar arasında rahatsız olduğunu ifade etmiştir.

“Yüzümün durumunu görünce şok oldum. İlk başta insanların arasına çıkmak bile istemiyordum. Şu anda gerçekten istemiyorum. Yüzümdeki ve ellerimdeki yaralardan dolayı insanların bana alışılmadık bir varlıkmış gibi bakması, benden iğrenmesi beni gerçekten rahatsız ediyor. Ayrıca çocukların yanında duramıyorum. Hepsi korktukları için benden uzak duruyorlar”. (Katılımcı 14)

3.3.3. Gazilerin Yaşadığı Sosyal Sorunların Çözümü İçin Önerilere İlişkin Bulgular

Gazilerin yaşadığı sosyo-psikolojik sorunları genellersek, çoğunlukla toplumun onlara karşı bakış açısından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Sorunların çoğunlukla insanların onları küçümsemesi ve onlara engelli muamelesi yapması olduğunu, diğer temel sorunun ise işyerlerinde yaşamaları ve işverenlerin engellilikleri nedeniyle onlara önyargı ve güvensizlikle yaklaşması olduğunu söylemek mümkündür. Bunun için toplumun onlara farklı davranmaması, onları toplumun bir parçası olarak görmesi gerekmektedir.

Katılımcılardan K14 sorunların çözümünün en önemli faktörleri arasında kişinin başarma içgüdüsüne ve iradesine bağlamaktadır. Öte yandan bu sorunların kaynağı olan toplumun onlara karşı tutumunun da düzelmesi gerektiğini söylemiştir.

“Engelli olduğum için hayatta çok önemli yerlere ulaşmış insanların hayatlarını okuyarak hayata tutunmaya çalıştım. Bu konuyla ilgili birçok kitap ve film izledim ve izlemeye devam ediyorum. Biz gaziler için bu durumdan çıkmak, bu durumu kabullenmek hiç kolay değil çünkü sonradan sakat kaldık. Bazı sosyo-psikolojik sorunlar yaşamamızın normal olduğunu düşünüyorum ama bu durumdan çıkmak bizim elimizde”. (Katılımcı 18)

Katılımcılardan K9, hiçbir şeyi umursamadığı, normal bir yaşam sürdüğünü ve insanlara ayak uydurmada sorun yaşamadığını ifade etmiştir.

“Toplumun bana karşı tavrını pek önemsemiyorum ama gazi arkadaşlarımla ve genel olarak engellilerle konuştuğumda onları en çok rahatsız eden şey toplumun onlara ilgi göstermemesi. Bu nedenle toplumu sadece gazilere değil genel olarak engelli bireylere karşı da duyarlı ve duyarlı olmaya çağırıyorum”. (Katılımcı 1)

K6, toplumun yeterli bilgi eksikliğinden dolayı biz gazilerin sosyal sorunlarının giderek arttığını söylemiştir. Ayrıca Katılımcı, bu alanda eğitimini almış sosyal hizmet uzmanı sayısının artırılmasına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

“Bana göre gazilerle çalışma konusunda sosyal projeler sadece Bakü'de değil diğer şehirlerde de yapılmalı. Çünkü gazilerin hepsi Bakü'de yaşamıyor. Ayrıca topluma gaziler ve engellilerle nasıl başa çıkılacağı konusunda birçok eğitim verilmelidir. Bunun için sosyal hizmet uzmanlarının sayısının artırılması gerektiğini düşünüyorum”.(Katılımcı 6)

3.4. Gazilerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlar

Bu bölümde fiziksel engelli gaziler ile derinlemesine bir görüşmeler yapılarak onların psikolojik sorunları incelenip yorumlanmıştır.

3.4.1. Fiziksel Engel Nedeniyle Bireylerin Yaşadığı Psikolojik Sorunlara İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcıların verdiği cevaplara göre gazilerin büyük çoğunluğunun psikolojik sorunlarının üstesinden geldiği ancak bazılarının ise psikolojik açıdan hala sorunlar yaşadığı görülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların psikolojik sorunlarının çoğunun, durumlarını kabullenemedikleri ve çalışamadıkları için kendilerini eve kapatmalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Katılımcılardan K17 görme engelli olduğu için başlangıçta pek çok psikolojik sorunla karşılaştığını söylemiştir.

“Bir insanın başına gelebilecek en kötü şey sonradan görme yetisini kaybetmektir. Belki savaşta bacaklarımı ve ellerimi kaybetmiş olsaydım her şey benim için bu kadar zor olmazdı. Bazen eski ben olduğumu düşünüyorum ve tek başıma dışarı çıkmaya çalışıyorum ama sonradan gözlerimin görmediğini farkına varıp üzülüyorum. Ellerim ve ayaklarım sağlıklı ama göremediğim için bana hiçbir faydası yok. En çok aileme üzülüyorum, çok acı çekiyorlar. Ben ölene kadar hizmetimde olacakları düşüncesi beni en çok rahatsız eden şeylerden biri”. (Katılımcı 17)

Katılımcı K12 çoğunlukla psikolojik sorunlarla dışarı çıktığında yaşadığını ve aile içinde herhangi bir K12sorun yaşamadığını ifade etmiştir.

“Benim asıl sorunum toplumla ilgili sorunlardır. Sosyal ve psikolojik sorunlarla dolu bir toplum içerisinde yaşıyoruz. İnsanlar çok bilgisiz ve anlayışsız olmaları beni çok üzüyor. Durumum nedeniyle insanların bana bakışları ve davranışları bende büyük psikolojik sorunlar yaratıyor. Onlara sadece bacaklarımı kaybettiğimi ama gururumu kaybetmediğimi söylüyorum. Ancak anlamadıkları aşikâr. Böyle davranmaya devam ederek gururumu kırıyorlar”.(Katılımcı 12)

Katılımcılardan K19'un herhangi bir psikolojik sorun yaşamadığını söylemesi halinde katılımcının çevresindeki insanlara güçlü olduğunu göstermeye çalıştığı için herhangi bir sorun yaşamadığını söylediği anlaşılmaktadır.

“Hiçbir sorunum yok, güçlü bir insanım ve insanların benim hakkımda ne düşündüğü önemli değil. Fiziksel olarak aynı durumda olmamam sosyal hayatımı ya da psikolojik durumumu etkilemiyor. Savaştan önce nasılsam şimdi de aynı kişiyim”.(Katılımcı 19)

Katılımcılardan K11 mevcut durumu nedeniyle yaklaşık 2 yıldır depresyonda olduğunu ifade etmiştir.

“Aniden fiziksel olarak eski durumumda olmadığımı fark ettiğimde depresyona girdim. Ama iyi ki hobilerim çok geniş ve bunları yaparak bu durumdan kurtuldum. Şimdi her şey eskisinden daha iyi”.(Katılımcı 11)

3.4.2. Gazilerin Psikolojik Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan gazilerin büyük bir kısmı, psikolojik sorunlarla başa çıkmak için uzman yardımı aldıklarını ve bunun devlet tarafından karşılandığını söylerken, bazı

gaziler ise bu sorunlarla kendi başlarına mücadele ettiklerini ve ailelerinin kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan K10 durumuyla ilgili psikoloji sorunlar yaşadığı zaman daha çok kendi kendini motive ettiğini, bazen depresyondan çıkamadığı durumlarda ise birtakım terapilere başvurduğunu söylemiştir.

“Durumumdan şikâyet edince bir anda benim gibi binlerce gazinin olduğunu ve yıllardır hasretini çektiğimiz Karabağ için gazi olduğumu hatırlıyorum. Bazen şimdiki fiziksel durumum nedeniyle bazı şeyleri yapamadığım için depresyona giriyorum. Depresyondan kendi başıma çıkamadığım zaman ailem beni denize götürüyor. Suyun sesi beni rahatlatıyor”.(Katılımcı 10)

Katılımcılardan K15 psikoloji sorunları ailesinin yardımıyla ve daha çok resim yaparak üstesinden geldiğini söylemiştir.

“Savaşta sonra elbette psikolojik bir şok yaşadım. İlk başta devlet bana yardım etmesi için bir psikolog tuttu. Psikolog durumumu iyileştirmeye yardımcı oldu ama çok etkili olduğunu söyleyemem. Ailem benim en büyük psikoloğumdur. Ayrıca böyle durumlarda yani psikolojik sorunlarla karşılaştığımda resim yapmak beni çok rahatlatıyor. Bunu tüm gazi arkadaşlarıma tavsiye ediyorum”.(Katılımcı 15)

Katılımcı K4 iradesinin güçlü olması nedeniyle bu tür sorunların kolaylıkla üstesinden geldiğini ifade etmiştir.

“Doğrusunu söylemek gerekirse başlangıçta depresyon, durumumu kontrol edememe gibi psikolojik sorunlar yaşıyordum. Ancak daha sonra bunu kendim çözmeyi başardım. İnsanlar boş zamanları olmadığında sorunlarını hatırlamazlar. Sabah işe gidiyorum, akşam dönüyorum. Sorun yaşamaya bile vaktim olmuyor”. (Katılımcı 4)

3.4.3. Psikolojik Açıdan Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Savaşta ağır travmatik olaylar yaşayan gazilerin neredeyse tamamında psikolojik sorunlar görülmektedir. Bunlar daha çok yalnızlık, depresyon, içe kapanma gibi psikolojik sorunlardır. Araştırmaya katılan gazilerin verdikleri cevaplara göre ailelerinin, arkadaşlarının ve tabii ki profesyonel psikologların yardımı psikolojik sorunlarının çözümünde büyük rol oynamaktadır.

Katılımcılardan K5 psikolojik sorunlardan kurtulmak için öncelikle durumu kabullenmek gerektiğini ifade etmiştir.

“Bana göre psikoloji sorunları çözmek için öncelikle fiziksel açıdan her şeyin eskisi gibi olmayacağını kabullenmek gerekiyor. Bunu kabullenmem biraz zaman aldı ama ailemin ve arkadaşlarımın yardımıyla başarabildim ”. (Katılımcı 5)

Katılımcılardan K20 gazilerin psikolojik sorunlarının genellikle toplumdan kaynaklandığını vurgulayarak, kişilerin fiziksel engellilik nedeniyle kendilerini toplumdan ayrı görmemeleri ve toplumla daha fazla sosyal ilişki kurmaları gerektiğini vurgulamıştır.

“Diğer Avrupa ülkelerindeki toplumlar gibi toplumun da bize alışması gerekiyor. Biz gaziler dışarı çıktığımızda çekinmemeliyiz. Toplumu buna zorlamamız lazım ve Vatan için bu durumda olduğumuzu insanlara tekrar tekrar hatırlatmalıyız”. (Katılımcı 20)

Katılımcılardan K13 psikolojik sorunlarının çözümünde ailenin ve yakın çevresinin desteğinin büyük rolü olduğunu ifade etmiştir.

“Herkes gibi benim de savaştan sonra psikolojik sorunlarım oldu ve onlardan kurtulmam biraz uzun zaman aldı. En şiddetli savaşları gördüğüm için yanımda çok sayıda asker arkadaşım şehit olduğundan büyük psikoloji sarsıntılar yaşamıştım. Savaşta yanımda büyük patlamalar olduğundan bazen bir çıt sesine büyük reaksiyon verebiliyorum ama psikolojik sorunlarımı büyük ölçüde çözdüğümü söyleyebilirim. Bu ailemin maddi ve manevi desteği sayesinde oldu. Onların hakkını ödeyemem”.(Katılımcı 13)

Katılımcılardan K18, psikolojik sorunlarla tek başına ya da aile yardımıyla baş edemiyorsa bu konuda profesyonel psikologlardan yardım alınması gerektiğini ifade etmektedir.

“İlk başta durumumu kabullenemiyordum. Ailem ne kadar yardım etmeye çalışsa da onları yanıma yaklaştırmıyordum. Daha sonra bir psikologdan yardım alarak sorunları büyük ölçüde hallettiğimi söyleyebilirim. Artık sosyal hayatıma daha fazla vakit ayırmaya başladım ve eski hayatıma geri döndüm”. (Katılımcı18)

3.5. Gazilerin Yaşadığı Ekonomik Sorunlar

Araştırmaya katılan gazilerin verdiği cevaplara, gazilerin Azerbaycan'da Sosyal Güvenlik Bakanlığı önünde yaptıkları protestolara ve hatta bazı gazilerin kendilerini yakmasına bakılırsa büyük çoğunluğun engellilik derecesinden dolayı aldıkları yardımlardan memnun olmadıklarını söyleyebiliriz. Gazilerin esas olarak düşük engelli maaşları ve işverenler tarafından işe alınmamaları nedeniyle ekonomik sıkıntı içinde olduklarını

söylemişlerdir. Ekonomik sorunlar psikolojik durumlarını ciddi şekilde etkilemekte, ailelerin bağımlı hale geldikçe birey olarak gelişmeleri oldukça zorlaşmaktadır.

3.5.1. Gazilerin Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulgular

Gazi ve şehit ailelerinin aldıkları aylık ve bir defalık ödenekler aşağıdaki gibidir.

44 gün süren savaşın ardından şehit aileleri ve gazi ailelerine sosyal hizmet sağlanmasına yönelik destek mekanizmaları geliştirilmiştir. Böylece Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in emriyle

Şehit aileleri - 500 manat

1. Grup gazilere - 400 manat
2. Grup gazilere- 350 manat
3. Grup gazilere - 300 manat

Milli kahramanlarımızın emekli maaşları 1.800 manata çıkarılmıştır (Apa Analytics, 2021).

Katılımcıların verdiği yanıtları incelediğimizde ve yukarıda adı geçen gazilerin aldıkları aylık ödenekleri engellilik derecelerine göre incelediğimizde, gazilerin söz konusu yardımlardan memnun olmadığı sonucuna varılmıştır ve bu da anlaşılabilir bir durumdur. Katılımcı K4, ailenin çalışan tek erkeği olduğunu, kendisi dışında kimsenin çalışmadığını, gaziliğe göre devletten aldığı paranın yeterli olmadığını bu nedenle durumu ne olursa olsun çalışmak zorunda olduğunu ifade etmiştir.

“Engelli maaşı alıyorum ama ailem ve çocuğum olduğu için yetmiyor, savaşta ayağımdan yaralandığım için ilk aylarda yürüyemiyordum ve devletten aldığım engelli maaşıyla geçinmek zorunda kalıyordum. Ama şimdi taksi kullanıyorum ve aileme destek olmaya çalışıyorum. Ancak işler her zaman iyi olmuyor ya da ağrılarım yüzünden işe gidemiyorum bu yüzden maddi açıdan bazen çok sıkıntı yaşıyorum”. (Katılımcı 4)

Katılımcılardan K8, fiziki durumundan dolayı çalışamadığını ve engelli maaşının kendisine yetmediğini bu nedenle ekonomik sıkıntı yaşadığını söylemiştir.

“En kötüsü çalışmak isteyip çalışamamaktır. Çünkü tek bacağıma savaşta yaralandığımda kesilmiş ve savaştan önce tamirci olarak çalışıyordum. Şimdi çalışamıyorum. Evden çalışabileceğim işler var ama üniversite okumadığım için iş bulamıyorum. Devletin bize yaptığı yardımlar yeterli değil. Ekonomik olarak çok sıkıntılar yaşıyorum”.(Katılımcı 8)

Katılımcılardan K6 en büyük sorununun işsizlik olduğunu ancak engellilik nedeniyle işe alınmadıklarını ifade etmiştir.

“Psikolojik ve sosyal hayatımı etkileyen en önemli faktör ekonomik sorunlarımdır. Ülkede gazilerin çalışabileceği yerler açılmalı veya gazilerin istihdamını kolaylaştıracak bir görev verilmelidir. Gazilere engelli maaşı veriyorlar ve bu tek bir kişiye yetiyor ama benim bakmam gereken bir ailem var”. (Katılımcı 6)

Katılımcılardan K9, savaştan önce küçük bir büfe işlettiğini ancak şimdi gözleri zor görebildiğinden dolayı bunu yapamadığını, bunun da ekonomik durumunu etkilediğini söylemektedir.

“Tabii ki ekonomik olarak sıkıntı çekiyorum. Küçük bir büfem var ama oradan da normal bir gelir elde edemiyorum. Ailem için fazladan çalışmak zorundayım. Ancak fiziksel durumumdan dolayı fazla çalışmıyorum”. (Katılımcı 9)

3.5.2. Gazilerin Ekonomik Açıdan Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan gazilerin verdikleri cevaplara baktığımızda çoğunlukla ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ve hala üstesinden gelemediklerini söylemektedirler. Gazilerin bir kısmı aile desteği sayesinde bu sorunu yaşamadıklarını söylerken, bir kısmı da engelli maaşı ile geçindiklerini, hatta bu maaşın yeterli olmadığını, bu nedenle fiziki durumlarının kötü olmasına rağmen çalışmak zorunda kaldıklarını söylemektedirler.

Katılımcı K17, ailesinin desteği sayesinde ekonomik açıdan çok fazla sıkıntı yaşamadığını söylemektedir.

“Her şeyi ailem sağlıyor, yoksa devletin aylık 500 manatlık yardımı bana yetmezdi. Her şey pahalılaşıyor, 500 manatla nasıl geçinebilirsin”? (Katılımcı 17)

Katılımcılardan K15, devletin kendisine verdiği aylık yardımları yetersiz bulduğunu, bu nedenle el becerisinin iyi olması nedeniyle arkadaşının çiçekçisinde çalışmaya gittiğini belirtmektedir.

“400 manat günümüz için çok az. Resmi kurumların bunu anlaması gerekiyor. Ama diyelim ki bu benim için yeterli. Sonuçta benim bir ailem var. Onlara kim bakacak? Arada bir arkadaşımın çiçekçisine gidip ekmek paramı kazanmak için orada çalışıyorum. Ekonomik durumun çok kötü olduğunu söyleyebilirim”. (Katılımcı 15)

Katılımcı K4 savaş sonrasında ilk başta ekonomik sıkıntı yaşadığını, daha sonra işe başlayarak sorunu çözdüğünü belirtmektedir.

İlk başta ekonomik olarak çok sıkıntım vardı ama kendim üzerinde çalışıp psikolojik durumumu düzelttikten sonra çalışmaya başladım ve diğer insanlar gibi çalışıyorum. Çalışmak ekonomik durumumu iyileştirdiği gibi psikolojik durumumu da olumlu etkiliyor. Kendi arabam var ve taksicilik yapıyorum. Allaha şükür kötü para kazanmıyorum, evet yorucu ama çalışmaya mecburum.(Katılımcı 4)

Katılımcı K13 ekonomik olarak sıkıntı yaşadığını ve ailesinin desteği sayesinde ekonomik durumunun bir miktar düzeldiğini ifade etmektedir.

Ailem beni maddi ve manevi olarak destekliyor. Engelli maaşı sadece alışverişe gidiyor, geri kalan masraflarımı ailem karşılıyor.(Katılımcı 13)

Katılımcılardan K1, arkadaşlarının yardımıyla ekonomik sorunlarının üstesinden geldiğini söylemektedir.

“Arkadaşımın küçük bir restoranı var ve oranın gelir giderlerine ben bakıyorum. Bunun sayesinde çalışıp paramı kazanıyorum ve aileme destek çıkıyorum. Benim annem emeklilik parası alıyor o da çok az, babam ise vefat etmiştir. Buna göre gözümün birinin görmemesine rağmen çalışıp evime ekmek parası getirmek zorundayım”. (Katılımcı 1)

3.5.3. Gazilerin Ekonomik Açıdan Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Ekonomik sorunların çözümüne ilişkin bulgulara bakıldığında ise devletin gazilere sağladığı işlerde çalışarak, devletin onlar için ayırdığı engellilik maaşı idareli harcayarak ekonomik sorunları aştıklarını söylemektedirler. Ayrıca bazıları ise evde çalışabilecekleri işler bularak çalıştıklarını söylemektedirler.

Bazı katılımcılar ise devletin kendilerine iş bulma konusunda kolaylık sağladığını ancak fiziki durumları nedeniyle çalışamadıklarını ve bu nedenle ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedirler. İşsizlerin ve özellikle gazilerin iş bulmasını kolaylaştırmak amacıyla Devlet İş Kurumu faaliyet göstermektedir.

Katılımcılardan K18 ekonomik sorunların temel nedeninin devletin ayırdığı yardımların yetersizliği olduğunu belirtmektedir.

“Bize ödenen aylık engelli ödeneği yeterli değil. Buna göre çalışmamız lazım. Devlet iş bulmamıza yardımcı oluyor ama fiziki durumum eskisi gibi olmadığı için fazla çalışmıyorum. Çalıştığım zaman ağrılarım artıyor, çalışmadığım zaman ise ekonomik sorunlarım artıyor. Kendim de ne yapacağımı bilmiyorum”. (Katılımcı 14)

Katılımcılardan K11 ekonomik sorunlarının ülkede engellilere uygun işyerlerinin bulunmamasından kaynaklandığını ifade etmektedir.

“Hükümetin gazilerin iş bulmasına yardımcı olduğu doğrudur. Ancak fiziki durumumuz göz önüne alındığında bu işler bize uygun değil. Bu yüzden birçok gazi iş buluyor ancak bir veya iki ay çalışabiliyorlar. Daha sonra ağrılar arttıkça ayrılmak zorunda kalıyorlar”. (Katılımcı 11)

Katılımcılardan K7, ekonomik sorunların çözümü için gazilerin evden çalışabilecekleri işlere sahip olması gerektiğini veya engelli maaşlarının artırılması gerektiğini söylemektedir.

“Bu sorunu çözenin en kolay yolu engelli maaşını normal seviyeye getirmektir. Çünkü bazı gaziler fiziki şartlardan dolayı her gün işe gelmekte zorlanıyorlar. Bakü'deki metro otobüslerinin durumu göz önüne alındığında bunun hiç de mümkün olmadığını söyleyebilirim”. (Katılımcı 7)

Katılımcılardan K5 ayrıca engelli maaşlarının artırılması gerektiğini ve kendileri için her şeyin iki kat pahalı olduğunu belirtmektedir.

“Engelli maaşının büyük kısmı taksilere gidiyor. Fiziksel durumum nedeniyle metroyu, otobüsü kullanamıyorum. Belki metro ve otobüs bu kadar kalabalık olmasaydı kullanabilirdim. Ama kendi arabam olmadığı için bir yere gitmek için mecburen taksi kullanıyorum. Bu ekstra para anlamına gelir. Bunun için acilen engelli maaşına zam Fkyapılması gerekmektedir”. (Katılımcı 5)

3.6. Gazilerin Yaşadığı Erişebilirlik- Hizmetlere Ulaşım Sorunları

Hizmete erişimlerinin kolaylaştırılması gazilerin topluma uyumunu kolaylaştıracak faktörlerden biridir. Bunun için sadece gazilerin değil tüm engellilerin erişilebilirliğini kolaylaştıracak uygun ortamın yaratılmasından devlet sorumludur.

3.6.1. Gazilerin Fiziksel Engel Nedeniyle Bireylerin Yaşadığı Erişebilirlik- Hizmetlere Ulaşım Sorunlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan gazilerin verdikleri yanıtlara bakıldığında erişilebilirlik ve hizmetlere erişim konusunda sorun yaşadıkları görülmektedir. Bunlar başlıca; sosyal hizmetlere erişim, toplu taşımanın kendilerine uygun olmaması ve ardından şehrin bazı yerlerinde kaldırım ve rampalarda yaşadıkları sorunlardır. Fiziksel engelli gaziler neredeyse her gün bu sorunlarla karşılaşır.

Katılımcılardan K5 yolda yürümenin zor olduğunu, metrolardaki merdivenlerin engellilere uygun olmadığını, otobüs ve metrolarda engellilerin oturabileceği, en azından ayakta durabileceği yerlerin sınırlı olduğunu belirtmektedir.

“Bazen yollarda ilerlemekte zorlanıyorum. Genel olarak Bakü'de çok fazla yokuş yukarı ve aşağı yol var, bu yüzden bazen zorluk çekiyorum. Ayrıca işime metroyla gidiyorum ama metrodaki insan yoğunluğu, bize ayrılmış yerlerin azlığı ve orada insanların durması toplu taşımayı kullanmama engel oluyor”.(Katılımcı 5)

Katılımcı K16, sosyal hizmet alanında çalışan kurumların çoğunun Bakü'de olması nedeniyle Bakü'ye taşınmak zorunda kaldığını söylemektedir.

“Bence en büyük sorun sosyal hizmet merkezlerinin çoğunun Bakü'de olması. Mesela ortopedik malzeme sağlayan yer, protez sağlayan yer sadece Bakü ve Gence'dedir. Bu nedenle gazi olduktan sonra Bakü'ye taşınmak zorunda kaldım. Çünkü 2-3 ayda bir bacağımdan dolayı Bakü'ye gelmek beni hem maddi hem de fiziki olarak yordu, bu yüzden Bakü'ye gelmek zorunda kaldım. Benim gibi binlerce gazi var. Bu merkezler her ilçede oluşturulmuyorsa en azından sayıları arttırılmalıdır”.(Katılımcı 16)

Katılımcılardan K2, otobüs duraklarında ve üst geçitlerde zorlandığını ifade etmektedir.

“En büyük sorunum toplu taşımadır. Gazilerin yollardaki konforu düşünülmedi. Örneğin otobüse binmek için engelli kapısı açılmıyor. Bazen üst geçitlerde asansör çalışmıyor ve protez bacakla merdiven çıkmak benim için çok zor oluyor. Bu nedenle yollardaki durumu düşündüğümde dışarı çıkmak istemiyorum.”(Katılımcı 2)

Katılımcı K3 sosyal hizmet alanında çalışan uzmanların bir çoğunun işaret dilini bilmedikleri için kendini ifade etmekte zorlandığını belirtmektedir.

“Bazen sosyal hizmet kurumuna gittiğimde oradakiler sorunumu anlamıyor. Çünkü oradaki çalışanlar işaret dilini bilmiyor. Genel olarak Azerbaycan'da konuşma engellilerle çalışacak uzman sayısı çok azdır. Bu nedenle pek çok zorluk yaşıyorum”. (Katılımcı 3)

3.6.2. Gazilerin Çevresel Açından Yaşanılan Sorunlarla Baş EtmeBecerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan gaziler bu sorunlarla baş etmede oldukça zorlandıkları görülmektedir. Bazıları bu sorunları çözmek için alternatif yollara başvurdıklarını ancak bunun kendileri için kolay olmadığını vurgulamaktadırlar.

Katılımcılardan K9, yollardaki kaldırımda yürüyemediği için alternatif yolları kullandığını söylemektedir. Ancak bu zamanda fiziksel sorunlar yaşadığını belirtmektedir.

“Kaldırımlardan geçmemek için yolumu uzatsam da başka yolları kullanıyorum. Bazen başkalarından yardım isterim, onlar da bana yardım ederler. Birinin evine gittiğimde ilk düşündüğüm şey asansörlerin çalışıp çalışmadığıdır. Asansör çalışmadığında binadaki insanlardan bana yardım etmelerini rica ediyorum”.(Katılımcı 9)

Katılımcıların K8 bu tür sorunlarla karşılaşmamak için çevrimiçi hizmetlerden yararlandıklarını belirtmektedir. Ancak bu onun hayatı için hem iyi hem de kötü olduğunu belirtmektedir.

“Metrobüs ya da diğer toplu taşıma araçlarını kullanmak zorunda kalmamak için tüm işlerimi online yapıyorum, ayrıca yollarda da sorun yaşamıyorum. Birçok şeyi kolaylıkla çözmemi sağlıyor ama beni hayatta pasifleştiriyor ve eve kapanıyor. Ayrıca online hizmetleri beğendiğimi söyleyebilirim”.(Katılımcı 8)

Araştırmaya katılan K3 katılımcısı, Azerbaycan'da sadece toplumdaki kişilerin değil, hizmet sektöründe çalışanların da neredeyse hiçbiri işaret dili bilmiyor. Buna göre telefonu erişilebilirlik-hizmet alanında kullanıyorum.

“Karşı tarafın söylemek istediklerimi anlamasını sağlamak için telefonun not defterini kullanıp oraya yazıyorum. Bu yüzden dışarı çıktığımda telefonum benim için hayati önem taşıyor”. (Katılımcı 3)

Katılımcılardan K16, gazilerin bazı yollarda hareket etmesinin zor olduğunu ancak bu koşulların onun hareketini kısıtlamadığını ve nereye gideceğini belirledikten sonra uygun bir yol planı yaptığını söylemektedir.

3.6.3. Çevresel Açıdan Yaşanılan Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların cevaplarına bakıldığında hizmet ve erişilebilirlik alanındaki sorunlarının çözümüne yönelik aşağıdaki çözüm önerileri ortaya konmuştur: Gazilerin toplumda daha fazla temsil edilmesi, onlara nasıl davranması gerektiği konusunda eğitimler verilmesi, gazilerle çalışacak uzman sayısının artırılması, gazilerin vakit geçirecekleri mekânların (kafe, restoran vb.) tasarlanması.

Katılımcı K20, gazilerin toplumla iyi bir ilişkisinin olması sayesinde sorunların daha kolay çözülebileceğine inandığını söylemektedirler.

“Kendimizi eve kapatarak sorunu çözemeyeceğimizi, bu şekilde bile daha çok sorun çıkacağını, dolayısıyla toplumda daha fazla temsilin olması gerektiğini, bu şekilde sorunları daha fazla görmemize yardımcı olacağını düşünüyorum”. (Katılımcı 20)

Katılımcılar K7 şehir planlamasında birtakım değişiklikler yapılması gerektiğini, bu sayede hizmet ve gazilerin erişilebilirliği alanındaki bazı sorunların çözülebileceğini düşünmektedir.

“Hareket edebilmemiz ve topluma yeniden uyum sağlayabilmemiz için öncelikle hareket edebilmemizin kolaylaştırılması gerekiyor. Eğer harekete geçemezsek toplum bizi unutacağı için bahsettiğiniz sorunlar çözülmeyecektir. Dolayısıyla yetkililerin bu konuyu ciddiye alması gerekiyor”. (Katılımcı 7)

K10, gazilerin toplumda daha fazla temsil edilmesi gerektiğini ve bu sayede hükümet ve diğer kurumların toplumla ilgili kararlar alırken bu kararlara gazilerin de katılmasının faydalı olacağını düşünmektedir.

Sosyal alanda önemli kararlarda yer alan bir gazi adını henüz duymadım. Gaziler ve genel olarak toplum hakkında kararlar alınırken karar vericilerin bir kısmının gaziler olması gerekir. Çünkü gazilerle ilgili en doğru kararı bizim durumumuzda bir gazi ve engelli bir birey verebilir. (Katılımcı 10)

3.7. Gazilerin Engellilik Nedeniyle Yaşanılan Diğer Sorunlar

Bu bölümde yukarıda belirtilen sorunların yanı sıra gazilerin engellilik nedeniyle yaşadıkları diğer sorunlara da değinilecektir.

3.7.1. Fiziksel Engel Nedeniyle Gazilerin Yaşadığı Diğer Sorunlara İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan gazilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonrasında engelliliklerinden dolayı yaşadıkları sorunlar genel olarak evlilik, eğitim ve diğer insanlarla ilişkilerde yaşanan zorluklar olarak tespit edilmiştir.

Katılımcılardan K12 insanlarla ilişkilerde ciddi sorunlar yaşadıklarını belirtmektedir.

“Savaşta önce arkadaşlarımla çok eskiye dayanan ilişkilerim vardı ama şimdi fiziksel durumum nedeniyle onlarla pek vakit geçiremiyorum, dolayısıyla ilişkilerim tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Toplumdaki diğer insanların tavırları bana öyle geliyor ki eğer engelli durumdaysanız bu toplum sizi ciddiye almıyor”.(Katılımcı 12)

Katılımcı K13 ayrıca ikili ilişkilerde özellikle karşı cinsle ilişkilerde sorunlar yaşadığını ifade etmektedir.

“Fiziksel durumumdan dolayı evlenemiyorum. Bu durumdaki birini kim sever ki? Bu konuda baya zorlandığımı söyleyebilirim”. (Katılımcı 13)

Katılımcı K1 engelliliği nedeniyle üniversitede okuyamadığını ve Azerbaycan'daki hiçbir üniversitede hiçbir öğretim üyesinin işaret dili bilmediğini belirtmektedir.

“Askerliğimi bitirip üniversiteye gitmeyi planlıyordum ama savaştan sonra konuşma yeteneğimi kaybettiğim için üniversiteye gidemedim. Üniversiteleri araştırdıktan sonra Azerbaycan'daki hiçbir üniversitede konuşma engellilere eğitim vermelerine yetecek kadar nitelikli hoca bulunmadığını öğrendim ve bu hayalden tamamen vazgeçtim”. (Katılımcı 1)

3.7.2. Gazilerin Diğer Yaşanılan Sorunlarla Baş Etme Becerilerine İlişkin Bulgular

Gazilerin fiziksel engelliliklerine göre yaşadıkları diğer sorunların çözüm önerilerine baktığımızda genel olarak durumlarını kabul etmek ve sorunların onların hayatlarına engel olmamak için bu sorunlarının üzerine gittiklerini söylemektedirler.

Katılımcılardan K12, insanlarla ilişkilerinde yaşadığı sorunları, bu sorunların engelliliğiyle ilgili olmadığına kendini inandırarak çözdüğünü söylemektedir.

“İnsanların bana fiziksel engeline göre farklı davrandıklarını görüyorum. Gazi olmadan önce tavırları bambaşkaydı, şimdi kendi durumumdaki insanlarla yani engelli insanlarla vakit geçirmeye çalışıyorum. Onlarla vakit geçirmek beni daha mutlu ediyor”. (Katılımcı 12)

Araştırmaya katılan katılımcılardan K1 uzaktan eğitim veren üniversite bulunduğunu ve bu yolla eğitimini devam ettirdiğini ifade etmektedir.

“Öz ülkemin üniversitelerinde okumak isterdim. Ancak ne yazık ki konuşma engellilerin burada okuması için yeterli koşullar mevcut değil. Kardeş ülke Türkiye'de uzaktan eğitim alabileceğim bir üniversite buldum, sınavları yazılı şekilde girmeme itiraz etmediler ve şu anda eğitimime devam ediyorum”. (Katılımcı 1)

Katılımcılardan K13 insan ilişkilerindeki sorunları artık kendini başkalarına kanıtlamaya çalışmayarak aştığını söylemektedir.

“Durumum nedeniyle insanlarla, özellikle de kızlarla iyi ilişkiler kuramadığımı farkındaydım ve bunu düşünmek beni depresyona sokuyordu. Yavaş yavaş bu duruma

alıştıım. Belki bir gün benim durumumla yaşayabilecek biri çıkar ve onunla evlenirim”.(Katılımcı 13)

3.7.3. Diğer Yaşanılan Sorunların   z m ne İlişkin Bulgular

Katılımcıların üzerinde durdukları diğer problemlere çözüm öneriler olarak daha çok kendilerini motive etme üzerinedir.

Katılımcılardan K3 daha çok kendini motive ederek ve kendi yeteneklerini göstererek daha iyi bir gelişmenin gelmesinin mümkün olduğunu ve başarmak hissinin kendilerini daha çok hayata tutabileceğini ifade etmektedir.

“Bu tip sorunları çözmenin tek yolu diğer insanlara inad kendimi geliştirmek ve bu yolda bana engel olan insanlara karşı kendi hakkımı talep etmektir”.(Katılımcı 3)

Katılımcılardan K6 sorunların çözülmesi için onların göz önünde bulunmasının önemini belirtmektedir.

“Kanaatimce bu sorunların çözümü, savaşın ilk yıllarında olduğu gibi, günümüzde de geçerli olmalıdır. Konunun televizyonda daha iyi anlatılması için toplumsal projeler geliştirilmesi önemlidir. Çünkü bu sorunların çözümünü gazilerin inisiyatifine bırakmak doğru değildir ve devletin desteğine ihtiyaç vardır.”. (Katılımcı 6)

4. BÖLÜM: TARTIŞMA

Bu araştırma, İkinci Karabağ savaşı gazilerinin yaşadıkları psiko-sosyal sorunları ortaya koymayı ve bu sorunları çözmenin yollarını bulmayı ve gazilerin yaşamlarını iyileştirmeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Gazilerin yaşadığı ekonomik ulaşılabilirlik ve sosyal psikolojik sorunların detaylı bir şekilde incelenebilmesi amacıyla psiko-sosyal sorunlar alt başlıklara ayrılmıştır. Belirtilen konuların yanı sıra başka konu başlıklarının da bulunması, gazilerin bu konuların dışında kalan psiko-sosyal sorunlarının daha detaylı ele alınmasını amaçlamaktadır.

4.1. Sosyal Sorunlara Dayalı Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan gazilerin sosyal sorunlarını incelediğimizde bu sorunların çoğunlukla içinde bulundukları toplumdan kaynaklandığı ve engellilik nedeniyle toplumda yeterince temsil edilemedikleri sonucuna varılmıştır. Mehmediyev (2015) yaptığı araştırmada gazilerin toplumun onayını görememek gibi çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaştıkları için kendilerine ve geleceğe dair umutlarını kaybetdiklerini ve buna göre karamsar ve mutsuz olduklarını belirtmektedir. Bunun da toplumda genel olarak engelli bireylere karşı oluşan önyargıdan kaynaklandığını söylemektedir. Sharifli (2025) Gazilerle yaptığı araştırmada, onların sosyal sorunlarının temelini toplumla ilgili olduğunu ve gazilere ve genel olarak engellilere karşı toplumda oluşan yanlış düşünce kalıplarının eğitim yoluyla bu onların sosyal sorunlarının büyük bölümünün ortadan kalkıtıla bileceğine inanmaktadır.

Araştırmamızda gazilerin maddi ve manevi sorunlarının çözümünde ailelerinden büyük destek aldıkları görülmektedir. Aydın (2022) araştırmasında gazilerin en büyük destekçisinin aileleri olduğunu ve onların sorunlarının çözümünde en büyük etken olduklarını belirtmektedir.

4.2. Psikolojik Sorunlara İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Gazilerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda psikolojik sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların yaşamlarını önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Bu psikolojik sorunlar arasında daha çok depresyon ve kişinin kendi durumunu kabul edememesi görülmektedir. Basha (2016) Kosova gazileriyle yaptığı araştırmada, bu gazilerin engelli olduktan sonra önemli psikolojik sorunlar ve uyum sorunları yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Bu sorunların temelinde ise toplumsal dışlanma ve izolasyon olarak

görülmektedir. Gazilerin çoğunun psikolojik sorunları temelinde savaş sonrası engelli durumlarında kaynaklandığını görülmektedir. Bu alanda Mehdiyeva'nın Azerbaycan'daki engellilerle yaptığı araştırmalar oldukça önemlidir. Bursa (2010) araştırmasında engelli bireylerin yaşadıkları sorunlarla kendi başlarına baş etmek zorunda kaldıkları, aynı zamanda yalnızlık, depresyon gibi psikolojik sorunlarla da baş etmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Bunun nedeni toplumun engelli bireylere farklı bir bakış açısıyla ve onlara karşı farkında olmadan veya bilerek kötü davranışlarda bulunmasıdır. Türkiye'deki araştırmalara bakıldığında Hasançebi (2018) araştırmasında gazilerin savaş sonrasında aldıkları bedensel yaraların psikoloji yaralara yol açtığı sonucuna varılmıştır. Depresyon, travma sonrası stress bozukluğu, intihar düşüncesi, endişe ve duygu durum bozukluğunu gibi ruhsal sorunlar gazilerde sık-sık görülen ruhsal sorunlardır.

4.3. Ekonomik Sorunlara İlişkin Bulguların İncelenmesi

Gazilerle yapılan görüşmeler sonucunda devletin sağladığı yardımlardan memnun olmadıkları ve engelli maaşlarının çok düşük olduğu dolayısıyla ekonomik sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir. Nitekim Başcılar (2017) tarafından yapılan araştırmada gazilerin büyük çoğunluğunun engelli maaşıyla geçinmekte zorlandıkları, ailelerinin maddi desteği olmadan ekonomik olarak sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir.

Hartuplu'nun (2023) bu konuyla ilgili araştırması oldukça önemlidir. O araştırmasında gazilerin ekonomik sorunlarının onların eğitilmiş olup olmamalarına bağlı olmadığını tespit etmiştir. Gazilerin iş bulamamalarının eğitim durumlarından değil fiziksel durumlarından kaynaklandığı, engellilik durumları nedeniyle kendilerine uygun işlerin az olduğu ve iş bulmalarının diğer insanlara göre zor olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak ekonomik sorunlar psiko-sosyal sorunlara yol açmaktadır.

4.4. Erişilebilirlik-Hizmet Alanında Sorunlara İlişkin Bulguların İncelenmesi

Gazilerle yapılan araştırma sonucunda erişilebilirlik hizmetleri alanında pek çok sorun yaşadıkları belirlendi. Kaldırımlarda, toplu taşıma, yerüstü geçitlerde ve diğer sorunlar yollarda yaşanan sorunlara örnek verilebilir. Hasańcebi (2018) araştırmasında gazilerin organ ve fonksiyon kaybı sonucu birçok günlük alışkanlıktan vazgeçmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. O fiziksel engelli gazilerin yollardaki kaldırımların uygun olmaması ve toplu taşımanın kendilerine uygun olmaması nedeniyle erişilebilirlik alanında da sıkıntı yaşadıklarını araştırmasında belirtmiştir Graham ve arkadaşları (2018) yaptığı araştırmada engellilerin hizmet alanında yaşadığı sorunları tespit etmiştir. Engellilere hizmet veren birçok kurumun sadece Bakü'de bulunduğu, buna bağlı olarak diğer şehirlerde yaşayan insanların hizmet alabilmek için başkente gelmelerinin hem ekonomik hem de psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır.

4.5. Diğer Sorunlara İlişkin Bulguların İncelenmesi

Gazilerin diğer sorunlara verdikleri yanıtlar incelendiğinde bu sorunların çoğunlukla eğitim, duygusal ilişkiler ve evlilik gibi sorunlar olduğu görülmektedir. Hartuplu'nun araştırması sonucunda, savaşa erken yaşta katılan gazilerin eğitim alamadıkları, ayrıca fiziki durumları nedeniyle ikili ilişkilerde sorunlar yaşadıkları ve tüm bunların sonucunda psiko-sosyal sorunların ortaya çıkmasına yol açtığı tespit edilmiştir. Hartuplu gazilerinin eğitim sorunlarının işsizliğin ve iş bulmanın önündeki en büyük engel olduğunu ortaya koymuştur. Hartuplu (2023) bu konuda yaptığı araştırma sonucunda gazilerin fiziksel durumlarından dolayı ikili ilişkilerde sorunlar yaşadıkları, bu durumun da sosyal hayata girmelerine engel olduğu vurgulanmıştır.

SONUÇ

Sadece Azerbaycan'da değil, birçok ülkede savaşlar olmuştur veya devam etmektedir. Bu, gazilerle yapılan sosyal çalışmayı daha anlamlı hale getirmektedir. Sosyal hizmetin çeşitli alanları vardır ancak gazilerle yapılan sosyal hizmet son zamanlarda daha da önem kazanmıştır. Araştırmamızın temel amacı gazilerin yaşam standartlarını iyileştirmek, sosyal ve psikolojik sorunlarına çözüm bulmaktır. Ayrıca bu araştırmada gazilerin çözüm önerilerine yer verilerek gazilere yönelik sosyal davranış ve devlet politikalarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Sosyal sorunlara ilişkin değerlendirmelerin sonuçları:

Gazilerin sosyal sorunlarının daha çok toplumla ilgili olduğu, toplumun onlara yanlış yaklaşmasının özgüvenlerinin kırılmasına neden olduğu saptanmıştır. Ancak gazilerin aileleri ve arkadaşlarıyla sorun yaşamadıkları, bazen kendilerine gösterilen fazla ilgiden rahatsız oldukları ifade edilmiştir.

Katılımcıların çözüm önerileri sonucu:

Araştırmaya katılan gazilerin sosyal sorunlarına yönelik çözümler engellilik türlerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin konuşma engelli gaziler sorunlarını yazarak ifade ederek ortopedik engelli gaziler, mevcut durumlarını kabullenerek, güçlü, sabırlı olmaları ve kendilerini kanıtlamaları tavsiyesinde bulunmuşlardır.

Katılımcıların genel çözüm önerileri:

Gazilerle çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının sayısını artırmak, onlara gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak ilk adımlardan biri olmalıdır. Gazilerin çoğunun konuşma ve işitme engelli olduğu göz önüne alındığında, sosyal alanda çalışan profesyonellere işaret dilinin öğretilmesi gerekmektedir.

Psikolojik sorunlara ilişkin sonuçlar:

Gazilerin psikolojik sorunları arasında daha çok depresyon, durumu kabullenmeme, isyankarlık gibi sorunlar tespit edilmiştir. Katılımcıların bir kısmı bu sorunları aşsa da bir kısmının zaman zaman psikolojik sorunlar yaşadığı da tespit edilmiştir.

Psikolojik sorunlara katılımcıların önerileri:

Katılımcılar, psikolojik sorunların çözümüne yönelik önerilerinde sosyal çevrenin (aile ve arkadaşlar dahil), durumunu kabullenmek, yalnız kalmak, bazı terapilerin ve yürüyüş gibi aktiviteler sunmaktadırlar.

Katılımcıların genel çözüm önerileri:

Katılımcıların psikolojik sorunlarının çözümüne yönelik olarak verdikleri önerilerden bazıları, ciddi psikolojik sorunlar için daha profesyonel psikologlardan yardım alınması ve ayrıca gazilerin daha fazla sorun yaşadığı psikolojik sorunlarla ilgili devlet düzeyinde bir program oluşturulup programa katılınması yönündedir.

Ekonomik sorunlara ilişkin sonuçlar:

Katılımcılar, engelli oldukları için işverenlerin kendilerini işe almaması, kendilerine uygun iş yerlerinin az olması, devletin kendilerine ayırdığı maaşın çok düşük olması ve sadece temel ihtiyaçlarını karşılaması nedeniyle ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade etmiştir.

Ekonomik sorunlara katılımcıların genel çözüm önerileri sonucu:

Evden çalışabilecekleri işlerde çalışmaları, işe gitmeden çalışabilmeleri için bilgisayar becerileri kazanmaları ve ailelerinin maddi desteği gazilerin ekonomik sorunlarının çözümüne yönelik öneriler arasında yer alıyor.

Genel öneriler:

1. Bakü'de fiziksel engelli gazilerin rahatca hareket edebilmesi için yolların yeniden tasarlanması.
2. Bazı gazilerin konuşma engelli olduğu dikkate alındığında, toplu taşıma araçlarında onlara yardımcı olabilecek işaret dilini bilen çalışanlarının olması.
3. Görme engelli gazilerin karşıdan karşıya daha güvenli geçebilmesi için trafik lambalarının sesli olması ve bu teknolojinin sadece şehir merkezinde değil Azerbaycan topraklarının tamamında kullanılması gerekmektedir.
4. Gazilere, özellikle de ağır fiziksel engelli gazilere hangi işlerde çalışabilecekleri konusunda yardımcı olabilecek daha fazla işlevsel kurum bulunmalıdır.

5. Devletin gazilere tahsis ettiği engelli maaşları onların ancak temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Diğer ihtiyaçlarını ise gaziler bu maaşla karşılaya bilmektedirler. Bu konuda politikalar geliştirilmelidir.
6. Gazilerin daha çok psiko-sosyal sorun yaşaması göz önünde bulundurularak bu sorunları zlebilmesi için psiko-sosyal kurumların daha erişilebilir olması gerekmektedir.
7. Gazilere yönelik bazı insanlar tarafından sergilenen davranışların değiştirilmesi ve bu konuyla ilgili insanlar bilgilendirilmelidir.
8. Gazilerin günlerini daha verimli geçirmek için çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi gerekmektedir.
9. Üniversitelerde gerekli şartların bulunmamasından ve eğitim almak isteyen gazilere uygun bir eğitim sisteminin bulunmamasından kaynaklanan sorunların üzülmesi
10. Psikolojik sorunları olan gaziler, toplumun psikolojik destek alma konusundaki tepkisine göre yeterli desteği almakta zorluk yaşıyor. Toplumun bu konuda bilgilendirilmesi gerekmektedir.
11. Gazilerin ikili ilişkilerde ve evlilikte yaşadığı sorunların psikolojik durumlarını önemli ölçüde etkilediği dikkate alınarak bu tür sorunların üzülmesi önem arz etmektedir.

Bilim ve akademi alanına neriler:

1. Gazilerin sosyal-psikolojik sorunları; İlgili literatürü araştırdığımızda Azerbaycan'da neredeyse hiçbir araştırmanın yapılmadığı görüldü. Azerbaycan'da sosyal hizmet alanında çalışan akademisyenlerin bu konuda araştırma yapmaları gerekmektedir.
2. Karabağ savaşlarında çok sayıda gazinin yanı sıra çok sayıda şehit de vardı ve araştırmamda bu konuya değinildi ancak ülkemizde bu konuda çok az araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda bu konuyla ilgili araştırma yapılması önem arz etmektedir.

Meslek elamanlarına dönük neriler:

1. Sosyal hizmet uzmanları qazilerle çalıştığı zaman etik kurallara riayet etmelidir
2. Qazilerin toplumsal hayata katılmasında sosyal hizmet uzmanları aktif rol almalıdır
3. Qazilerin haklarının korunmasında mvekillik etmelidir

4. Gazilerle ilgili derinlemesine araştırma ve bunun devamlılığını sağlamalıdır

Diğer öneriler:

1. Azerbaycan'da genel olarak gazilerin sorunlarıyla ilgilenen özel bir kurumun kurulmasının, sorunlarının daha etkili bir şekilde çözülmesine yardımcı olacağını düşünüyorum. Gazilerle sosyal çalışma yürütmede Çin modelinin benimsenmesi ve hatta gazilerin sorunlarıyla ilgilenen Gaziler Bakanlığının kurulması, sorunların çözümünde etkili olacaktır. Çünkü Azerbaycan'da ve birçok ülkede sosyal kuruluşlar genellikle toplumun daha zayıf kesimlerinin sorunlarıyla ilgilenmektedir. Bu durum, daha acil sorunları çözmede daha etkili olmamızı engellemektedir.

2. Mobil psikolojik yardım hizmetlerinin sayısını artırmak da önemlidir. Bu, yalnızca devlet kurumlarının değil, sivil toplum kuruluşlarının da görevi haline getirilmelidir. Araştırmalar sonucunda, gazilerin intihar etmesinin nedenlerinden biri, savaştan sonra kendilerini yalnız hissetmeleri ve bu psikolojik durumdan çıkamamalarıdır. Bu nedenle, gazilere genel psikolojik testler yapılmalı, psikososyal durumları iyiden kötüye doğru sıralanmalı ve ciddi psikososyal sorunları olan gaziler sürekli izlenmelidir.

3. Gazilerin devlet politikası karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve bu konuda alınan her kararda söz sahibi olmaları önemlidir. Çünkü gazilerin durumunu en iyi bu durumdaki kişiler anlayabilir.

4. Gazilerin kurumlarda istihdamına ilişkin yasanın yürürlüğe girmesi, gazilerin ekonomik sorunlarının azaltılmasına ve aynı zamanda psikososyal sorunlarının çözülmesine yol açacaktır. Ülkede yüz binlerce şirket ve devlet kurumu olduğu düşünüldüğünde, gazilere uygun işler sağlanmasının ve bu işyerleri için devlet tarafından bazı ödeneklerin sağlanmasının, gazilerin temel ekonomik sorunlarının çözümünde etkili olacağına inanıyorum.

KAYNAKÇA

- Abbasov.T (2023) – *İkinci Karabağ Savaşına katılmış askerlerin yakınları ile savaşa katılmamış bireylerin yakınların savaşa ilişkin tutumları ve savaş sonrası psikolojik sağlıkları arasında ilişki* [Yüksek-lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Abdullayev, E. (2023)- *18-29 Yaş arası fiziksel engellilerin yaşadığı psiko-sosyal sorunlar* [Yüksek-lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ahern, J., Worthen, M., Masters, J., Lippman, S. A., Ozer, E. J. ve Moos, R. (2015). The challenges of Afghanistan and Iraq veterans' transition from military to civilian life and approaches to reconnection. *PLOS ONE*, 12.
- Akar, B. Aksay, S (2024) – Nitel araştırmalarda çevrimçi odak grup görüşmeleri *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi* 24(1) 55-72
- Akçay,B. Bülent, Özgen.F. Erdem,M. Balıkcı,A. (2013) – Travma sonrası stress bozukluğunda uykuç ,*Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi* 5 (4), 441-460
- Apa Analytics. (2021) - *Şəhid ailələri və gəzilərən sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi yönündə növbəti addım* Report.<https://apa.az/az/siyasi/sehid-aileleri-ve-gazilerin-sosial-mudafiesinin-guclendirilmesi-yonunde-novbeti-addim-tehlil-674249> (Erişim tarihi :29.02.2024)
- Ateş. N. E, (2019) - Dua ve Dinî Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri *Örneği Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 64 (33), 35-64
- Aydın, S (2022) - İkinci Karabağ Savaşı'na katılan askerlerin yakınlarının psikolojik etkileri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 155-162.
- Azərbaycan Respublikası Əmək Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi (2021) - *İkinci Garabağ Müharibəsi Gəzilərənə göstərilən Sosial Xidmət* Report. https://sosial.gov.az/media/xeberler/post_557449 (Erişim tarihi : 01.02.2025)
- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. (2019). *Əlilliyi olan şəxslərin iş yerlərinin standartları'nın təsdiq edilməsi barədə*. E-qanun. Report. <https://www.e-qanun.az/framework/43242> (Erişim tarihi: 29.03.2024).
- Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu (2022) – 44 gün davam edən Vətən Müharibəsi Report.<https://genprosecutor.gov.az/az/page/azerbaycan/i-ve-ii-qarabag-muharibesi/44-gun-suren-veten-muharibesi-ii-qarabag-muharibesi> (*İkinci Garabağ Müharibəsi*)- Erişim tarihi (30.04.2024)
- Azertac- *Yuxarı ətrafları amputasiya olunmuş qazilərin son nəsil protezlərlə təminatına başlanılıb(2021)*https://azertag.az/xeber/yuxari_etraflari_amputasiya_olunmus_q

azilerin_son_nesil_protezlerle_teminatina_baslanilib-1893713 (Erişim tarihi: 10.01.2025)

Azernews (2021)- *More houses being built for martyrs' families.* Report.https://www.google.com/search?q=More+houses+being+built+for+martyrs%E2%80%99+families&oq=More+houses+being+built+for+martyrs%E2%80%99+families&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIGCAEQRRg90gEIMTI1M2owajeoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8. Erişim tarihi (10.01.2025)

Bakupost (2022) - *Şəhid ailələri və gəzilərə 50 min xidmət göstərilib.* Report. <https://www.bakupost.az/sehid-aileleri-ve-gazilere-50-min-xidmet-gosterilib-eesmn> Erişim tarihi: (07.09.2024)

Basha. E, (2016) - *Kosova Savaşı gazilerinin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin belirlenmesi* . (Yüksek lisans tezi, Hacettepe üniversitesi) YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Başçılar, (2017) - *Malül terör gazilerinin sosyal destek ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi.* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe üniversitesi) YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

BBC News.(2021)- *Azərbaycan İkinci Qarabağ Müharibəsində şəhid olmuş 2900 hərbi qulluqçusunun adını açıqlayıb.* Report. <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-55234647> Erişim tarihi: (08.09.2024)

Bernstein, J. Fonda, J. Currao, A. (2022) -Post-traumatic stress disorder and depression are uniquely associated with disability and life dissatisfaction in post-9/11 veterans. *National Library of Medicine*. Volume 313

Blake DD, Weathers FW, Nagy LM, Kaloupek DG, Charney DS, Keane TM. “*Clinician-Administered PTSD Scale (CAPS)*”, (1990) – Journal of Traumatic Stress 75-90

BMT.(2008)-*İnkişaf gündəliyində əlilliyə yanaşma.* www.un.org/disabilities/documents/reports/e-cn5-2008-6.doc (Erişim tarihi: 08.09.2024)

Bursa, D. (2010). *Fiziksel Engelli Bireylerde Depresyon ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Düzeyi*, 56.

Chen, X. Li ,F. Zuo,H (2025) - *Trends in Prevalent Cases and Disability-Adjusted Life-Years of Depressive Disorders Worldwide: Findings From the Global Burden of Disease Study From 1990 to 2021*

Cəbhə.info (2024) - *Şəhid ailələri və gəzilərə göstərilən xidmətlər açıqlanıb.* Report.https://www.cebheinfo.az/sosial/postmuharibe-dovrunde-sehid-aile-uzvleri-ve-muharibe-istirakclarina-gosterilen-xidmetin-hecmi-aciglanib_396 (Erişim tarihi: 09.10.2024)

- Cılga, İ. (2004)- *Bilim ve meslek olarak Türkiyede sosyal hizmet. Ankara; Hacettepe Üniversitesi Yayın evi* 36.
- Danış, M. Z. (2006). Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum Dergisi*, 8(3), 45-54.
- Danış, M. Z. ve Şahbikan, İ. (2014). Suça Sürüklenmiş Çocukların Yeniden Toplumsallaşma Sürecinde ve İnsan Hakları Bağlamında Sosyal Hizmet Yaklaşımlarının Yeri ve Önemi. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(18), 627-651.
- Danış, M. Z., Duyan, V., Karataş, M., & Özdemir, M. (2025). “Losing Interest in Life Was Not for Me”: The Life Experiences of Adolescents With Disabilities in the COVID-19 Pandemic. *Journal of Social Service Research*, 51(2), 285-308.
- Danış, M. Z., Sülü, C. (2016). Modernleşme Sürecinde Aile ve Sosyal Hizmet: Güçlendirme Yaklaşımı Perspektifinden Yapısal Bir Analiz. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(25), 215-230.
- David O.O. Higgins Jr, - National Coalition for Homeless Veterans (2024) *The 2024 Annual Homeless Assessment Report (AHAR) to Congress*
- Derin, G. Öztürk, E. (2023)- Toplumsal travma ajanları olarak savaş ve terörizm: *Modern psikotravmatolojik ve disoanaltik bir yaklaşım* 9(2), 65-82.
- Doğan, S. (1999). Çözüm-odaklı kısa süreli terapi: Kuramsal bir inceleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(12), 28-38
- Duyan, V. (2012) - Sosyal Hizmet ; Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri, *Ankara Sosyal Hizmet Uzmanlara Derneği* 12.
- Ecoi.net (2022) – *Azerbaijani's suicide prompts controversy over veteran's care* Report. https://www.ecoi.net/en/document/2075598.html?utm_source=chatgpt.com Erişim tarihi : (11.08.2024)
- Eric A. Dedert., Kimberly T. Green., Patrick S. Calhoun (2009) - Association of trauma exposure with psychiatric morbidity in military veterans who have served since September 11, 2001 *NIH Public Access*, 43(9): 830–836
- Evans, W. R., Szabo, Y. Z., Stanley, M. A., Barrera, T. L., Exline, J. J. Teng, E. J. (2018). Life satisfaction among veterans: *Unique associations with morally injurious events and posttraumatic growth. Traumatology*, 24(4), 263.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Sage Publishing. *Gazilerde ve Mültecilerde ÇÇT TSSB ve Depresyon Düzeylerinin Araştırılması*.
- Graham, W. C., Inge, K. J., Bogenschutz, M. D. (2018) - Barriers and facilitators to employment as reported by people with physical disabilities: An across disability type analysis. *Journal of Vocational Rehabilitation*. 48(2) 20

- Hall, K., Beckham,C,J. (2014) - PTSD is negatively associated with physical performance and physical function in older overweight military Veterans. *Publmed*. 10(2), 16
- Hartuplu,İ. (2023) – *Gazilerin karşılaştığı sorunlar ve manevi danışmanlık ihtiyaçları üzerine bir araştırma* (Doktora tezi, Necmettin Erbakan üniversitesi ,)YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Hatun,O., Şirin,A. (2022) - The experience of Veterans with disabilities: A grounded theory study on coping with trauma and adapting to a new life.*National Library of Medicine*
- Hasan, D.(2022) - Embracing the diversity of military social work. *Advances in Social Work* 13 s..22
- Hasançebi, Ş. (2018) – *Doğu ve Güneydoğu gazilerinin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi*.(Yüksek lisans tezi, Karadeniz üniversitesi,)YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Huang, H. H. (2010). "Combat Exposure, Agency, Perceived Threat, Guilt, and Posttraumatic Gazilerde ve Mültecilerde ÇÇT TSSB ve Depresyon Düzeylerinin Araştırılması Stress Disorder among Iraq and Afghanistan War Veterans". *Dissertations*. 472. Report. <https://irl.umsl.edu/dissertation/472> (Erişim tarihi 10.01.2025)
- İveson, C. (2002). Solution-focused brief therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 8(2), 151.
- İki Sahil,(2021) - *Yuxarı ətrafları amputasiya olunan qazilərə yüksək texnologiyalı protezlər veriləcək*. Report. <https://ikisahil.az/post/213425-yuxari-etraflari-amputasiya-olunan-qazilere-yuksek-texnologiyali-protezler-verilecek>. Erişim tarihi: (21.04.2024)
- Jam news, (2023)- *Azerbaijan's urban infrastructure is not adapted for the disabled* Report. https://jam-news.net/azerbaijans-urban-infrastructure-is-not-adapted-for-the-disabled/?utm_source. Erişim tarihi:(21.04.2024)
- Jam news (2022) - *I am still uncomfortable around people" - stories of second Karabakh war survivors*. Report: https://jam-news.net/i-am-still-uncomfortable-around-people-stories-of-second-karabakh-war-survivors/?utm_source Erişim tarihi:(21.04.2024)
- Karabulut,C. (2017) - *Türkiye'de qazilere ve şehit ailelerine yönelik uygulanan sosyal politikalar*. Yalova İli örneği (Yüksek lisans tezi, Yalova üniversitesi) YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Karatay, A. (Ed.) (2015) - Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri. *Nika Yayınevi*, Ankara 1. baskı, 9-12.

- Mario, M. Florian, V. Solomon, Z. (1995)- A study of wives of veterans with combat stress reaction 1995 Harwood Academic Publishers GmbH Printed in Malaysia 8, 203-213
- Mehdiyeva, Ü. (2021). *Əlilliyi olan gənclərin sosial, psixoloji, iqtisadi problemləri və həlli yolları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Azərbaycan Universiteti.
- Mehmediyev, R. (2015) - Dağlık Karabağ Kaynakların Diliyle Tarih. *Berikan Yayınları. Ankara*. 30 (1) 11-23
- Novruzov, K. (2025) - İkinci Qarabağ müharibəsi: Azərbaycan KİV-də analitik jurnalistika sisteminin təsiri *Qədim Diyar Beynəlxalq Elmi Jurnal*, 114-118
- Nurdoğan, A.K. (2018) – *Şəhit yakınları və gəzilərə sağlanan dəstəklərin sosial dışlanma algısı və yaşam kalitesinin incələnməsi* (Doktora tezi Süleyman Demirel universiteti,) YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Özüberk, Emre (2018)- *Türk basınında Vietnam Savaşı tartışmaları (1960-1975)* (Yüksek lisans tezi Karabük universiteti,) YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Özgen, F., Aydın, H. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 34-41.
- Özlük, Hüseyin (2010). Gözlerimi İstiyorum Komutanım, 2. Baskı Ankara, Duman Ofset Matbaacılık.
- Öztürk, A., Doğan, M., Eker, F., Öztürk, Z., Doğan, Y., ve Şen, G. (2013). *Görme engellilere okuma yazma öğretim kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Öztürk, M. (2013). Hayata Renk Katanlar-Engelli Grupları. *İstanbul: İlke Yayınları*.
- Sayers, S. L., Farrow, V. A., - (2009). Family problems among recently returned military veterans referred for a mental health evaluation. *Journal of Clinical Psychiatry*, 70(2), 162-171.
- Sharifli, N. (2025) – *Karabağ savaş qazileri və Karabağ'dan göç etmək durumunda kalmış mültecilərdə çocukluk çağı travmaları, travma sonrası stres bozukluğu və depresyon dərəcələrinin araşdırılması qazileri* (Doktora tezi, İstanbul universiteti,) YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Şahin, S., Siyez, D.M., (2022) - Çözüm Odaklı Kısa Süreli Terapi: Temeller, Kavramlar ve Teknikler. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (2); 1-18
- Tağıbəyli, V. (2011). *Azərbaycanda əlillərə dövlət gəyğisi göstərilir*. Report. http://anl.az/down/megale/hafta_ichi/2011/mart/164460.htm (Erişim tarixi: 01.03.2024).

Turner, S. W., Bowie, C., Dunn, G., Shapo, L. & Yule, W. (2003). Mental health of Kosovan Albanian refugees in the UK. *Br J Psychiatry*, 182, 444-8. Gazilerde ve Mültecilerde ÇÇT TSSB ve Depresyon Düzeylerinin Araştırılması

Uşaklı,B.A.(2007) – *Savaşın dönüşümünde teknolojik gelişmelerin etkisi* (Yüksek lisans tezi, Atılant Üniversitesi,)YÖK Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>

Yıldırım, B. (2014). Bir yaklaşımın anatomisi: Güçlendirme. İçinde: V. Işıkhan (Ed.), Prof. Dr. Gönül Erkan’a Armağan: Sosyal Hizmet ve Mülakat. (ss. 183-191). Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, *Uygulama ve Geliştirme Derneği*.

Wikipedia-(2022)-*Solution-focused brief therapy*. Report: https://en.wikipedia.org/wiki/Solution-focused_brief_therapy?utm_source. (Erişim tarihi: 15.09.2024)

EK

Ek 1: Yarı yapılandırılmış Soru Formu

İkinci Karabağ Savaşı Gazilerinin Yaşadığı Psiko-Sosyal Sorunlar

Demografik bilgiler

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim:

Medeni durumunuz:

Engellilik türü ve süresi:

Mesleği:

Şehir:

Gazilik Öyküsü ve Genel Değerlendirme

- Gazi nasıl ve ne zaman oldunuz?
- Gazi olduktan sonra hayatınız nasıl değişti?
- Gazi olmak size ne hissettiriyor?
- Günlük hayatınızı ve haftasonlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? Ortalama bir gününüz nasıl geçiyor?

Sosyal Sorunlar Alanı (Kişiler Arası İlişkiler)

- Gazilik durumu sebebiyle sosyal sorunlar yaşıyor musunuz? (Aile, Arkadaşlar, Diğer sosyal çevre)

- Gazilik durumunuzun sosyal yařantınıza etkisi konusunda ne dűřűnűyorsunuz?
- Sosyal açıdan yaşadığınız sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz?
- Gazilerin sosyal sorunlarının űzűmű için neler űnerirsiniz?

Psikolojik Sorunlar Alanı (İçsel Değerlendirme)

- Gazilik durumunuz sebebiyle psikolojik sorunlar yaşıyor musunuz?
- Gazilik durumunuzun ruhsal halinize etkisi konusunda ne dűřűnűyorsunuz?
- Psikolojik açıdan yaşadığınız sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz?
- Gazilik psikolojik sorunlarının űzűmű için neler űnerirsiniz?

Ekonomik Sorunlar Alanı (Gelir-alışma Hayatı)

- Gazilik durumunuz sebebiyle ekonomik sorunlar yaşıyor musunuz?
- Gazilik durumunuzun ekonomik hayatınıza etkisi konusunda ne dűřűnűyorsunuz?
- Eğer ekonomik sorunlarınız varsa bu durumla nasıl baş ediyorsunuz?
- Gazilerin ekonomik sorunlarının űzűmű için neler űnerirsiniz?

Çevresel Sorunlar Alanı (Erişilebilirlik-Hizmetlere Ulaşma)

- Gazilik durumunuz sebebiyle erişilebilirlik ve hizmetlere ulaşma açısından çevresel sorunlar yaşıyor musunuz?
- Çevresel açıdan yaşadığınız sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz?
- Gazilerin evresel sorunlarının űzűmű için neler űnerirsiniz?

Diğer Sorunlar (Eğitim, Serbest Zamanlar vb.)

- Gazilik durumunuz sebebiyle yaşadığınız diğer sorunlar nelerdir?
- Yaşadığınız diğer sorunlarla nasıl baş ediyorsunuz?
- Gazilerin diėer sorunlarının űzűmű için neler űnerirsiniz?

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Nicat ALLAHVERDİYEV	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Bakü Devlet Üniversitesi
Fakülte	Sosyal Bilimler ve Psikoloji
Bölümü	Sosyal Hizmet
Makale ve Bildiriler	
1. Allahverdiyev, N. (2024). "Toplumsal Değişme Kuramı", Sosyal və Humanitar Elmlərin Müasir Problemləri, Sosial Bilimler və Psixoloji Fakültəsi Dergisi, 35(3), 134-138.	